

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

**Συστάσεις της Επιτροπής για το στρατηγικό σχέδιο της Κύπρου για
την ΚΓΠ SDW (2020) 370 final**

που συνοδεύει το έγγραφο

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών

Συστάσεις προς τα κράτη μέλη όσον αφορά το στρατηγικό τους σχέδιο για την Κοινή Γεωργική Πολιτική COM (2020) 846

Περιεχόμενα

Συστάσεις της Επιτροπής για το στρατηγικό σχέδιο της Κύπρου για την ΚΓΠ.....	2
1.1 Προώθηση ενός έξυπνου, ανθεκτικού και διαφοροποιημένου γεωργικού τομέα που θα διασφαλίζει την επισιτιστική ασφάλεια.....	3
1.2 Ενίσχυση της προστασίας του περιβάλλοντος και της δράσης για το κλίμα και συμβολή στην επίτευξη των περιβαλλοντικών και κλιματικών στόχων της Ένωσης.....	3
1.3 Ενίσχυση του κοινωνικοοικονομικού ιστού των αγροτικών περιοχών και αντιμετώπιση των κοινωνικών ζητημάτων.....	4
1.4 Προώθηση και ανταλλαγή γνώσεων, καινοτομίας και ψηφιοποίησης στη γεωργία και στις αγροτικές περιοχές.....	5
1.5 ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ.....	7
Ανάλυση της γεωργίας και της αγροτικής ανάπτυξης στην Κύπρο.....	10
2.1 Στήριξη του βιώσιμου γεωργικού εισοδήματος και της ανθεκτικότητας σε ολόκληρη την επικράτεια της ΕΕ για την ενίσχυση της επισιτιστικής ασφάλειας.....	11
2.2 Ενίσχυση του προσανατολισμού προς την αγορά και αύξηση της ανταγωνιστικότητας, συμπεριλαμβανομένης μεγαλύτερης εστίασης στην έρευνα, την τεχνολογία και την ψηφιοποίηση.....	12
2.3 Βελτίωση της θέσης των γεωργών στην αξιακή αλυσίδα.....	13
2.4 Συμβολή στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και στην προσαρμογή σε αυτήν, καθώς και στη βιώσιμη ενέργεια.....	14
2.5 Προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της αποτελεσματικής διαχείρισης των φυσικών πόρων, όπως το νερό, το έδαφος και ο αέρας.....	16
2.6 Συμβολή στην προστασία της βιοποικιλότητας, ενίσχυση των υπηρεσιών οικοσυστήματος και διατήρηση οικοτόπων και τοπίων.....	18
2.7 Προσέλκυση γεωργών νεαρής ηλικίας και διευκόλυνση της ανάπτυξης επιχειρήσεων στις αγροτικές περιοχές.....	20
2.8 Προώθηση της απασχόλησης, της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής ένταξης και της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές, περιλαμβανομένης της βιοοικονομίας και της βιώσιμης δασοκομίας.....	21
2.9 Βελτίωση της ανταπόκρισης της γεωργίας της ΕΕ στις απαιτήσεις της κοινωνίας σχετικά με τα τρόφιμα και την υγεία, συμπεριλαμβανομένων των ασφαλών, θρεπτικών και βιώσιμων τροφίμων, καθώς και την καλή διαβίωση των ζώων.....	22
2.10 Εγκάρσιος στόχος για τη γνώση, την καινοτομία και την ψηφιοποίηση.....	24

1

ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΓΠ

Στο πλαίσιο του διαρθρωμένου διαλόγου για την κατάρτιση του στρατηγικού σχεδίου για την κοινή γεωργική πολιτική (ΚΓΠ), το παρόν έγγραφο περιέχει τις συστάσεις για το στρατηγικό σχέδιο της Κύπρου για την ΚΓΠ. Οι συστάσεις βασίζονται σε ανάλυση της τρέχουσας κατάστασης, των αναγκών και των προτεραιοτήτων για τη γεωργία και τις αγροτικές περιοχές στην Κύπρο. Οι συστάσεις αφορούν τους ειδικούς οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς στόχους της μελλοντικής ΚΓΠ και, ιδίως, τις επιδιώξεις και τους ειδικούς στόχους της στρατηγικής «Από το αγρόκτημα στο πιάτο» και της στρατηγικής για τη βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2030. Όπως αναφέρεται στη στρατηγική «Από το αγρόκτημα στο πιάτο», η Επιτροπή καλεί την Κύπρο να καθορίσει, στο στρατηγικό της σχέδιο για την ΚΓΠ, συγκεκριμένες εθνικές τιμές για τους στόχους της Πράσινης Συμφωνίας¹, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαίτερη κατάστασή της και τις παρούσες συστάσεις.

¹ Αφορά τους στόχους που σχετίζονται με τη χρήση των φυτοφαρμάκων και τους συναφείς κινδύνους, την πώληση αντιμικροβιακών, την απώλεια θρεπτικών συστατικών, την έκταση που καλύπτουν οι βιολογικές καλλιέργειες, τα χαρακτηριστικά τοπίου υψηλής ποικιλομορφίας και την πρόσβαση σε ταχύ ευρυζωνικό διαδίκτυο.

1.1 Προώθηση ενός έξυπνου, ανθεκτικού και διαφοροποιημένου γεωργικού τομέα που θα διασφαλίζει την επισιτιστική ασφάλεια

Οι προσπάθειες για την ανάπτυξη βιώσιμου γεωργικού συστήματος στην Κύπρο παρεμποδίζονται από τον δυαδικό χαρακτήρα της γεωργικής δομής της. Δεδομένου ότι το 56 % των εκμεταλλεύσεων είναι πολύ μικρές, είναι δύσκολο να επιτευχθούν οικονομίες κλίμακας. Παρά ταύτα, υπάρχουν δυνατότητες προόδου σε αυτόν τον τομέα με την τόνωση της συνεργασίας μεταξύ γεωργών, ώστε να μπορέσουν να αυξήσουν τη διαπραγματευτική τους ισχύ, να μειώσουν τα γενικά τους έξοδα και να αυξήσουν τα κέρδη τους.

Ως εκ τούτου, πρέπει να βρεθούν κίνητρα για τη δημιουργία περισσότερων οργανώσεων παραγωγών και την επέκταση των υφισταμένων, ιδίως στον τομέα της κτηνοτροφίας (αίγοπρόβατα) και των οπωροκηπευτικών, όπου η συγκέντρωσή τους είναι ιδιαίτερα χαμηλή (20 %). Καθώς η παροχή εκπαίδευσης και κατάρτισης δεν φαίνεται να έχει διαμορφώσει νοοτροπία συνεργασίας (προσδιορίζεται ως ο κύριος παράγοντας που περιορίζει την οργάνωση στην παραγωγή), η ανταλλαγή εμπειριών με άλλα κράτη μέλη στα οποία οι οργανώσεις παραγωγών διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο θα μπορούσε να βοηθήσει στον εντοπισμό άλλων πιθανών κινήτρων.

Ένας άλλος τρόπος αύξησης των κερδών της εκμετάλλευσης είναι η εστίαση στην καλλιέργεια εξειδικευμένων και υψηλής ποιότητας προϊόντων, όπως τα βιολογικά προϊόντα, και η επίτευξη υψηλότερων τιμών στην αγορά. Η προμήθεια προϊόντων υψηλής ποιότητας και προστιθέμενης αξίας είναι ζωτικής σημασίας για τη βιωσιμότητα του γεωργικού τομέα. Οι γεωργοί, κατά προτίμηση συλλογικά, θα πρέπει να προσπαθήσουν να εντοπίσουν εξειδικευμένες αγορές και να διερευνήσουν τη βιωσιμότητα της αξιοποίησης εξαγωγικών αγορών.

Δεδομένου ότι η κυπριακή γεωργία υστερεί σημαντικά στην ανάπτυξη συστημάτων ποιότητας προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης (ΠΟΠ) και προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ), θα πρέπει να δοθούν κίνητρα για την καταχώριση περισσότερων συστημάτων ποιότητας, ως τρόπο δημιουργίας περισσότερης προστιθέμενης αξίας. Επίσης, τα συστήματα διασφάλισης ποιότητας που επικεντρώνονται στις ευαίσθητες και τα ενδιαφέροντα των καταναλωτών (π.χ. εστιάζοντας σε προϊόντα που παράγονται με χαμηλό αποτύπωμα άνθρακα, προϊόντα που τηρούν υψηλότερα πρότυπα καλής διαβίωσης των ζώων, ορεινά προϊόντα κ.λπ.) θα μπορούσαν να αυξήσουν τις αποδόσεις από την αγορά¹. Η βελτίωση των μεθόδων συγκομιδής, επεξεργασίας και αποθήκευσης θα επιτρέψει στους γεωργούς να αντιστοιχίσουν την προσφορά με τη ζήτηση, να μειώσουν τις απώλειες και τα απόβλητα και να περιορίσουν την αστάθεια των τιμών πώλησης, ειδικά στα εποχιακά και αλλοιωσίμα αγαθά. Αυτό θα απαιτήσει σημαντικές επενδύσεις και καινοτομία. Μακροπρόθεσμα, η αποτελεσματική χρήση καινοτόμων τεχνολογιών σε διαδικασίες παραγωγής όπως η παραγωγή βιοαερίου, η ανάκτηση αποβλήτων, η ανακύκλωση νερού, ο βιολογικός έλεγχος ασθενειών κ.λπ. μπορεί να συμβάλει στην ενθάρρυνση γεωργών νεαρής ηλικίας να αναζητήσουν νέα σταδιοδρομία στον γεωργικό τομέα, ιδίως όταν οι τεχνολογίες αυτές αυξάνουν την ανταγωνιστικότητα και το εισόδημα.

1.2 Ενίσχυση της προστασίας του περιβάλλοντος και της δράσης για το κλίμα και συμβολή στην επίτευξη των περιβαλλοντικών και κλιματικών στόχων της Ένωσης

Οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες ανάπτυξης ενός βιώσιμου γεωργικού τομέα στην Κύπρο διαφέρουν από τις αντίστοιχες σε πολλά άλλα κράτη μέλη. Η εκπαίδευση και η καθοδήγηση, καθώς και τα εργαλεία αξιολόγησης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην εκμετάλλευση για τον προσδιορισμό των καταλληλότερων μέτρων για το κλίμα, είναι ζωτικής σημασίας για την αύξηση της περιβαλλοντικής και κλιματικής φιλοδοξίας της γεωργικής πολιτικής της Κύπρου, πέρα από την πλήρη εφαρμογή των προτύπων [π.χ. προστασία των χαρακτηριστικών τοπίου, συμμόρφωση με την οδηγία για τη νιτρορύπανση και την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα (ΟΠΥ)].

Οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από τη γεωργία αυξάνονται σταδιακά από το 2014, κυρίως λόγω της σταθερής αύξησης του ζωικού κεφαλαίου σε βοοειδή που υποστηρίζουν την παραγωγή του χαλουμιού.

Συγκεκριμένα, οι εκπομπές μεθανίου από εντερική ζύμωση και κοπριά ανά εκτάριο χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης (ΧΓΕ) ήταν διπλάσιες από τον μέσο όρο της ΕΕ το 2015. Η Κύπρος θα πρέπει να επικεντρώσει τις προσπάθειές της σε μέτρα μείωσης των εκπομπών μεθανίου από κτηνοτροφικές δραστηριότητες, σύμφωνα με τη στρατηγική για το μεθάνιο².

Η νιτρορύπανση των υπόγειων υδάτων αυξάνεται από το 2004, με το 17,5 % των αναφορών από σταθμούς να υπερβαίνει τα 50 mg/l για την περίοδο 2012-2015. Όσον αφορά την κατάσταση των υδάτων στο πλαίσιο της ΟΠΥ, ορισμένα υδατικά συστήματα εξακολουθούν να μην επιτυγχάνουν καλή κατάσταση, η δε γεωργία αποτελεί τη σημαντικότερη πίεση. Απαιτείται καλύτερη ενσωμάτωση των στόχων για τα ύδατα σε άλλους τομείς πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης της γεωργίας, ώστε να επιτευχθούν οι απαιτήσεις της ΟΠΥ, θα πρέπει δε να βελτιστοποιηθούν οι συνέργειες με πολιτικές, συμπεριλαμβανομένης της ΚΓΠ. Η Κύπρος συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών της ΕΕ όπου τα επίπεδα άντλησης νερού δεν είναι βιώσιμα και όπου οι παρατεταμένες περιόδους λειψυδρίας προβλέπεται να ενταθούν λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη³.

Η Κύπρος θα πρέπει να αυξήσει περαιτέρω την παραγωγή και χρήση ανανεώσιμης ενέργειας στον αγροδιατροφικό τομέα, εκμεταλλευόμενη την ηλιακή και αιολική ενέργεια, καθώς και τα γεωργικά υποπροϊόντα, απόβλητα και υπολείμματα. Επιπλέον, τα δάση υπό αειφόρο διαχείριση μπορούν να παρέχουν ανανεώσιμη βιομάζα και υλικά για τη βιοοικονομία.

Η αναστροφή της διάβρωσης του εδάφους και η βελτίωση της αποδοτικής χρήσης των υδάτων τόσο ως προς την ποσότητα όσο και ως προς την ποιότητα αποτελούν σημαντικές προτεραιότητες, όπως αναγνωρίζουν και οι κυπριακές αρχές. Η ιεράρχηση πρακτικών που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένα τις προκλήσεις του εδάφους και των υδάτων, σε συνδυασμό με την ενισχυμένη αιρεσιμότητα βάσει γεωπονικών χαρακτηριστικών, θα είναι καθοριστικής σημασίας για την επιτυχή πράσινη μετάβαση της κυπριακής γεωργίας. Με δασική έκταση 18,7 %, και λόγω των κινδύνων της κλιματικής αλλαγής, η Κύπρος είναι ιδιαίτερα επιρρεπής σε δασικές πυρκαγιές και οφείλει να εντείνει τις προσπάθειές της για την πρόληψη δασικών πυρκαγιών και για δάσωση, προωθώντας παράλληλα τη γεωργοδασοκομία.

Όσον αφορά τη βιοποικιλότητα, τα δεδομένα από την τελευταία περίοδο αναφοράς σχετικά με τη νομοθεσία για τη φύση καταδεικνύουν ότι το 50 % των λιβαδικών τύπων οικοτόπων στην Κύπρο βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης. Η γεωργία επηρεάζει το 60 % των αξιολογήσεων οικοτόπων (δεύτερη μεγαλύτερη πηγή πίεσης) και το 47 % των αξιολογήσεων ειδών.

1.3 Ενίσχυση του κοινωνικοοικονομικού ιστού των αγροτικών περιοχών και αντιμετώπιση των κοινωνικών ζητημάτων

Η μετάβαση σε ένα βιώσιμο σύστημα τροφίμων προϋποθέτει την αντιμετώπιση μιας από τις σημαντικότερες κοινωνικές προκλήσεις για τη γεωργία της ΕΕ, κοινής σε όλα τα κράτη μέλη, την ανανέωση των γενεών. Στην Κύπρο, η πρόκληση είναι ακόμη εντονότερη, καθώς η χώρα έχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά γεωργών νεαρής ηλικίας στην ΕΕ, το οποίο εξακολουθεί να συρρικνώνεται: η αναλογία διαχειριστών νεαρής ηλικίας προς τους διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας στην Κύπρο είναι η χαμηλότερη στην ΕΕ. Η χωροταξική ανάπτυξη, οι κατασκευές και η χρήση οικιστικών, εμπορικών, βιομηχανικών και ψυχαγωγικών υποδομών δημιουργούν πολύ μεγάλη ζήτηση γης, καθιστώντας τον σπάνιο αυτό πόρο απαγορευτικά δαπανηρό για τη γεωργία, ειδικά στις πεδινές περιοχές και πλησιέστερα στα αστικά και προαστιακά κέντρα. Η βελτίωση της κληρονομικής διαδοχής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων εξαρτάται σε καίριο βαθμό από τη δημιουργία ευνοϊκότερων οικονομικών προοπτικών στις αγροτικές περιοχές, σε συνδυασμό με επενδύσεις σε υποδομές και κοινωνικές υπηρεσίες στις ορεινές περιοχές (πρόσβαση σε σχολεία, υγειονομική περίθαλψη και αδύναμη κοινωνία των πολιτών): οι πόροι θα πρέπει να προέρχονται από μια σειρά δημόσιων και ιδιωτικών πηγών.

Οι επενδύσεις του είδους αυτού θα πρέπει να δίδουν προτεραιότητα σε μια σαφέστερη στροφή προς την κάλυψη των προτιμήσεων και αναγκών των καταναλωτών και να επικεντρώνονται στην ποιοτική παραγωγή. Η Κύπρος θα πρέπει να προωθήσει μια πιο υγιεινή, πιο περιβαλλοντικά βιώσιμη διατροφή, σύμφωνα με τις εθνικές συστάσεις. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβάλει στη μείωση του υπερβολικού βάρους, της

παχυσαρκίας και της συχνότητας εμφάνισης μη μεταδοτικών ασθενειών, ενώ παράλληλα θα μπορούσε να βελτιώσει τον συνολικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο του συστήματος τροφίμων.

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις ειδικές ανάγκες των γυναικών στη γεωργία και στις αγροτικές περιοχές, προκειμένου να επιτευχθεί ισότητα των φύλων και να καλυφθούν τα κενά μεταξύ των φύλων στην απασχόληση, τις αμοιβές και τις συντάξεις.

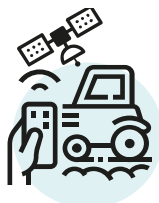
Η διασφάλιση της προστασίας των εργαζομένων στον τομέα της γεωργίας, ιδίως των εργαζομένων σε επισφαλείς μορφές απασχόλησης και των εποχικών και αδήλων εργαζομένων, θα συμβάλει σημαντικά στον σεβασμό των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στη νομοθεσία —ουσιαστικό στοιχείο του δίκαιου συστήματος τροφίμων της ΕΕ το οποίο προβλέπεται στη στρατηγική «Από το αγρόκτημα στο πιάτο».

Ιδιαίτερη προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί στη μικροβιακή αντοχή που συνδέεται με την υπερβολική και ακατάλληλη χρήση αντιμικροβιακών σε ζώα και ανθρώπους, καθώς η χρήση κτηνιατρικών αντιμικροβιακών παραγόντων στην Κύπρο είναι η υψηλότερη μεταξύ όλων των κρατών μελών της ΕΕ.

Η χρήση φυτοφαρμάκων αποτελεί ένα ακόμη ζήτημα ιδιαίτερου προβληματισμού. Η εξέλιξη του συνολικού σταθμισμένου δείκτη χρήσης φυτοφαρμάκων, του εναρμονισμένου δείκτη κινδύνου I, βρίσκεται σε άνοδο. Προκειμένου να αντιστραφούν αυτές οι τάσεις, η Κύπρος θα πρέπει να επιδείξει υψηλό επίπεδο φιλοδοξίας σύμφωνα με τους νέους στόχους για τα φυτοφάρμακα και τους αντιμικροβιακούς παράγοντες της στρατηγικής «Από το αγρόκτημα στο πιάτο», λαμβάνοντας υπόψη τη χρήση τους και τη γεωργική παραγωγή των περιοχών της.

Ορισμένες κτηνοτροφικές πρακτικές, όπως η κοπή της ουράς των χοίρων, εξακολουθούν να αποτελούν συνήθη πρακτική, αν και απαγορεύεται από τη νομοθεσία της ΕΕ. Για τη βελτίωση της καλής διαβίωσης των ζώων συνιστάται η παροχή στήριξης σε καλύτερες πρακτικές διαχείρισης των ζώων με τη χρήση όλων των διαθέσιμων εργαλείων, συμπεριλαμβανομένων των μέσων πολιτικής της ΚΓΠ για τη στήριξη γεωργών.

Το εθνικό πρόγραμμα πρόληψης της δημιουργίας αποβλήτων τροφίμων (που απαιτείται από την οδηγία-πλαίσιο για τα απόβλητα) θα μπορούσε να αντιμετωπίσει το ζήτημα της απώλειας και της σπατάλης τροφίμων σε επίπεδο πρωτογενούς παραγωγής και στα αρχικά στάδια της αλυσίδας εφοδιασμού.

1.4 Προώθηση και ανταλλαγή γνώσεων, καινοτομίας και ψηφιοποίησης στη γεωργία και στις αγροτικές περιοχές

Η γνώση και η καινοτομία μπορούν να διαδραματίσουν καίριο ρόλο βοηθώντας τους γεωργούς και τις αγροτικές κοινότητες να αντιμετωπίσουν τις σημερινές και μελλοντικές προκλήσεις. Εκτός από τη «γεωργία», το σύστημα γεωργικής γνώσης και καινοτομίας (AKIS) καλύπτει συναφείς τομείς όπως το περιβάλλον, το κλίμα, η βιοποικιλότητα, το τοπίο, τα συστήματα τροφίμων και άλλων προϊόντων (συμπεριλαμβανομένων των αλυσίδων μεταποίησης και διανομής, των καταναλωτών και των πολιτών, κοινωνικών πτυχών κ.λπ.). Η εύρυθμη λειτουργία του AKIS αναμένεται να καλύψει τις αυξανόμενες ανάγκες των γεωργών για πληροφόρηση, ταχύτερη καινοτομία και καλύτερη εφαρμογή των υφιστάμενων γνώσεων για την επίτευξη των στόχων της ΚΓΠ.

Η αντιμετώπιση των παραπάνω προκλήσεων, η ενίσχυση της συνολικής βιωσιμότητας της κυπριακής γεωργίας και η συμβολή, κατά τον τρόπο αυτό, στους ευρύτερους στόχους του μελλοντικού προσανατολισμού της ΚΓΠ προϋποθέτουν ταχύ έξυπνο, ψηφιακό και πράσινο μετασχηματισμό της κυπριακής γεωργίας. Τα απαραίτητα μέσα είναι διαθέσιμα στην ίδια την Κύπρο, ειδικότερα στο Υπουργείο Γεωργίας.

Το σύστημα γεωργικής γνώσης και καινοτομίας της Κύπρου φαίνεται ολοκληρωμένο σε μεγάλο βαθμό και μετρίως ισχυρό. Δεδομένου ότι ο παραπάνω μετασχηματισμός απαιτεί εξάρτηση από τη δημιουργία και την ανταλλαγή γνώσης, καθοριστικής σημασίας είναι η επαρκής στήριξη της δικτύωσης καινοτομίας (φιλτράρισμα

και αξιοποίηση χρήσιμων πληροφοριών για τους Κύπριους γεωργούς), μεταξύ άλλων προκειμένου να επωφεληθεί από την ενωσιακή προστιθέμενη αξία των αποτελεσμάτων των καινοτόμων επιχειρησιακών ομάδων της Ευρωπαϊκής Σύμπραξης Καινοτομίας (ΕΣΚ) σε άλλα κράτη μέλη. Η Κύπρος θα πρέπει να αναλάβει νέες δράσεις για την προαγωγή των ρών γνώσεων και την ενίσχυση των δεσμών μεταξύ έρευνας και πρακτικής, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας υπηρεσιών στήριξης καινοτομίας, εργαστηρίων, επιδείξεων και πλατφορμών για τη διάδοση πληροφοριών. Θα πρέπει επίσης να δοθεί προσοχή στη βελτίωση και την καλύτερη διάδοση των πληροφοριών και στις ψηφιακές ικανότητες, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων και των ηλεκτρονικών υποδομών. Συγκεκριμένα, αν και όχι γενικευμένα, παραδείγματα τα τελευταία χρόνια καταδεικνύουν με ποιον τρόπο ο προσανατολισμός αυτός έχει επίσης θετικό αντίκτυπο ως προς την ανάπτυξη και την απασχόληση στις αγροτικές περιοχές.

1.5 ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω αλληλένδετων οικονομικών, περιβαλλοντικών/κλιματικών και κοινωνικών προκλήσεων, η Επιτροπή θεωρεί ότι το κυπριακό στρατηγικό σχέδιο της ΚΓΠ πρέπει να εστιάσει τις προτεραιότητές του και να επικεντρώσει τις παρεμβάσεις του στα ακόλουθα σημεία, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τον υψηλό βαθμό εδαφικής ποικιλομορφίας της κυπριακής γεωργίας και των αγροτικών περιοχών:

Προώθηση ενός έξυπνου, ανθεκτικού και διαφοροποιημένου γεωργικού τομέα που θα διασφαλίζει την επισιτιστική ασφάλεια

- **Βελτίωση της βιωσιμότητας των μικρότερων εκμεταλλεύσεων και των εκμεταλλεύσεων που βρίσκονται σε περιοχές που αντιμετωπίζουν φυσικούς περιορισμούς** μέσω καλύτερης στόχευσης και δικαιότερης κατανομής της δημόσιας στήριξης, για παράδειγμα μέσω της εφαρμογής της συμπληρωματικής αναδιανεμητικής εισοδηματικής στήριξης για τη βιωσιμότητα και της μείωσης των ενισχύσεων, λαμβανομένων ταυτόχρονα υπόψη των γεωπονικών συνθηκών και των διαφορών ως προς το φυσικό και οικονομικό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων.
- **Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των γεωργών**, μέσω της στόχευσης ιδιαίτερα στις μικρές και μεσαίες εκμεταλλεύσεις, με τη στήριξη των προσπαθειών για αύξηση της προστιθέμενης αξίας, μεταξύ άλλων μέσω επενδύσεων στη βιολογική και την ποιοτική παραγωγή (π.χ. στο πλαίσιο συστημάτων ποιότητας της ΕΕ), αλλά και την ανάπτυξη εξειδικευμένων αγορών.
- **Ενθάρρυνση της μεγαλύτερης ενσωμάτωσης των παραγωγών πρωτογενών προϊόντων**, μέσω: της προώθησης της αναγνώρισης οργανώσεων παραγωγών (ΟΠ) σε τομείς όπου δεν έχουν ακόμη αναγνωριστεί, της στήριξης της σύστασης νέων ΟΠ (ειδικά στην κτηνοτροφία και στον τομέα των οπωροκηπευτικών) και της ενθάρρυνσης των ΟΠ να προσφέρουν ευρύτερο φάσμα υπηρεσιών.

Ενίσχυση της προστασίας του περιβάλλοντος και της δράσης για το κλίμα και συμβολή στην επίτευξη των περιβαλλοντικών και κλιματικών στόχων της Ένωσης

- **Αύξηση της βιώσιμης παραγωγής ανανεώσιμης ενέργειας από γεωργικά απόβλητα και υποπροϊόντα**, ηλιακής και αιολικής ενέργειας, με στόχο τη συμβολή στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής με την υποστήριξη κατάλληλων επενδύσεων.
- **Συμβολή στον στόχο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για τη μείωση των απωλειών θρεπτικών συστατικών (άζωτο, φωσφόρος)** και, παράλληλα, την αύξηση της οργανικής ύλης του εδάφους και τη μείωση της διάβρωσής του, μέσω της υποστήριξης κατάλληλων πρακτικών διαχείρισης της γης (ακριβής εφαρμογή θρεπτικών συστατικών, αμειψισπορά, καλλιέργεια συγκεκριμένων καλλιεργειών, περιορισμένη άρωση, γεωργοδασοκομία, τεχνικές αποθήκευσης και χρήσης κοπριάς με χαμηλά επίπεδα εκπομπών). Ομοίως, συμβολή **στον στόχο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για τα χαρακτηριστικά του αγροτικού τοπίου**, με τη διασφάλιση της παρουσίας και της διατήρησης των στοιχείων τοπίου, αλλά και με την αύξηση του ποσοστού των βοσκοτόπων. Η αποτελεσματική εφαρμογή της αιρεσιμότητας θα είναι ένα πρώτο βήμα για την επίτευξη των εν λόγω στόχων (ειδικά για τη διασφάλιση δράσης στα κρίσιμα σημεία), όπως και η ευρύτερη μετάβαση προς τη γεωργία ακριβείας και/ή άλλα είδη παρεμβάσεων.
- **Βελτίωση της βιώσιμης χρήσης νερού** μέσω κατάλληλου συνδυασμού βελτιωμένων πρακτικών: έλεγχος άντλησης υδάτων, επενδύσεις σε εναλλακτικούς υδατικούς πόρους για την άρδευση (π.χ. χρήση ανακυκλωμένων λυμάτων), καλλιέργεια φυτών ανθεκτικών στην ξηρασία και με λιγότερη ένταση νερού, με αποτέλεσμα την ενίσχυση των μέτρων προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.
- Ο μετριασμός της κλιματικής αλλαγής αποτελεί βασικό ζήτημα. **Μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ιδίως από την εντερική ζύμωση και την κοπριά και αύξηση των απορροφήσεων CO₂**, μέσω: της βελτίωσης της διαχείρισης ζωοτροφών και κοπριάς και της επένδυσης στην αναερόβια χώνευση, με την υποστήριξη της παγίδευσης άνθρακα από τους τομείς της γεωργίας και της δασοκομίας: της προώθησης εργαλείων εκτίμησης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην εκμετάλλευση με στόχο τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος: της

στήριξης επενδύσεων για τη δάσωση/αναδάσωση και προστασία των δασών (από πυρκαγιές, παράσιτα και ασθένειες)· της μείωσης της περισσειας αζώτου.

- **Συμβολή στους στόχους της στρατηγικής της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα, και ιδίως στις νέες δράσεις του σχεδίου αποκατάστασης της φύσης της ΕΕ** με την υποστήριξη δράσεων που συμβάλλουν στη διατήρηση ή την αποκατάσταση, σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των οικοτόπων και των ειδών προτεραιότητας που καθορίζονται στο πλαίσιο δράσεων προτεραιότητας για χρηματοδότηση της ΚΓΠ, σε συνδυασμό τα είδη και τους τύπους οικοτόπων που σχετίζονται με την ΚΓΠ και αναφέρονται στα σχέδια δράσης για τα είδη και τους οικοτόπους της ΕΕ.
- **Ενίσχυση της πολυλειτουργικής και βιώσιμης διαχείρισης δασών, της προστασίας των δασών και της αποκατάστασης των δασικών οικοσυστημάτων** με στόχο, αφενός, την ενίσχυση των οικολογικών υπηρεσιών και της βιοποικιλότητας, μέσω της υποστήριξης των προσπαθειών για την επίτευξη καλής κατάστασης οικοτόπων και ειδών, της διαφύλαξης των αποθεμάτων και της αύξησης των καταβροθρών άνθρακα στα δάση, τα εδάφη τους και τα προϊόντα υλοτομίας, καθώς και της στήριξης της βιοοικονομίας και, αφετέρου, τη διασφάλιση ανθεκτικότητας στην κλιματική αλλαγή και άλλες απειλές, ιδίως μέσω της χρήσης ενδημικών ειδών δέντρων, εξαιρετικά ανθεκτικών στις ξηρασίες και τα παράσιτα, για δάσωση και της επένδυσης στην πρόληψη των πυρκαγιών.
- **Συμβολή στον στόχο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για τη βιολογική γεωργία**, μέσω της παροχής κινήτρων για τη διατήρηση και τη μετατροπή σε πρακτικές βιολογικής γεωργίας και την προώθηση αγροοικολογικών και φιλικών προς τη βιοποικιλότητα προσεγγίσεων.

Ενίσχυση του κοινωνικοοικονομικού ιστού των αγροτικών περιοχών και αντιμετώπιση των κοινωνικών απαιτήσεων

- **Ενθάρρυνση επενδύσεων σε οικονομικές και κοινωνικές υποδομές** (σχολεία, υγειονομική περίθαλψη, εθελοντικές δραστηριότητες) σε ορεινές περιοχές. Τα εργαλεία της ΚΓΠ πρέπει να λειτουργούν σε συνέργεια με άλλα ταμεία ώστε να διασφαλίζονται καλύτερες υπηρεσίες στις αγροτικές περιοχές, προς όφελος όλων των κατοίκων των αγροτικών περιοχών.
- **Συμβολή στους στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για τα φυτοφάρμακα, ενίσχυση των προσπαθειών μείωσης των ποσοτήτων και των κινδύνων των πλέον επικίνδυνων χρησιμοποιούμενων φυτοφαρμάκων** και προώθηση της βιώσιμης χρήσης φυτοφαρμάκων, ιδίως με τη διασφάλιση της υιοθέτησης ολοκληρωμένης φυτοπροστασίας.
- **Συμβολή στην επίτευξη του στόχου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για τα αντιμικροβιακά** με την καταβολή εντατικών προσπαθειών για τη σημαντική μείωση της χρήσης αντιμικροβιακών στη γεωργία, δεδομένου ότι τα στοιχεία υποδεικνύουν πωλήσεις αντιμικροβιακών άνω του μέσου όρου της ΕΕ. Η Κύπρος ενθαρρύνεται να χρησιμοποιήσει όλα τα διαθέσιμα εργαλεία, συμπεριλαμβανομένων των μέσων στο πλαίσιο της ΚΓΠ, για τη στήριξη των γεωργών, π.χ. με την προώθηση βέλτιστων πρακτικών για τη μειωμένη και συνετή χρήση αντιμικροβιακών, σε συνδυασμό με τη βελτιωμένη διαχείριση του ζωικού κεφαλαίου, τη βιοασφάλεια, την πρόληψη και τον έλεγχο των λοιμώξεων.
- **Βελτίωση της καλής διαβίωσης των ζώων** με την υποστήριξη βελτιωμένων πρακτικών διαχείρισης του ζωικού κεφαλαίου —μεταξύ άλλων όσον αφορά την πρόληψη και τον έλεγχο ασθενειών— και της σχετικής ανάπτυξης γνώσεων.
- **Βελτίωση της ανανέωσης των γενεών στη γεωργία** με την υποστήριξη προγραμμάτων για τη μείωση των φραγμών εισόδου στον τομέα, κυρίως όσον αφορά την πρόσβαση στη γη.

Προώθηση και ανταλλαγή γνώσεων, καινοτομίας και ψηφιοποίησης στη γεωργία και τις αγροτικές περιοχές, και ενθάρρυνση της υιοθέτησής τους

- Επένδυση στην έξυπνη, ψηφιακή και πράσινη μετάβαση του γεωργικού τομέα μέσω της **ενίσχυσης του AKIS**, με στόχο την ενίσχυση των επιδόσεων ως προς τη βιωσιμότητα και της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού τομέα και τη στήριξη δράσεων προτεραιότητας της Πράσινης Συμφωνίας σχετικά με την κλιματική αλλαγή, την κυκλική οικονομία, τη μηδενική ρύπανση και τη

βιοποικιλότητα, μεταξύ άλλων όσον αφορά τις γεωργικές συμβουλευτικές υπηρεσίες και τη διαδραστική καινοτομία. Επιπλέον, το AKIS θα πρέπει να ενσωματώνει καλύτερα πληροφορίες, γνώσεις, συμβουλές, καινοτομίες και ψηφιακές δεξιότητες, με την υποστήριξη της καλύτερης διασύνδεσης μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών συμβούλων και την πραγματοποίηση επενδύσεων στην κατάρτιση και τις δεξιότητές τους. Οι συμβουλευτικές υπηρεσίες και οι επιχειρησιακές ομάδες θα πρέπει να είναι προετοιμασμένες να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες ανάγκες πληροφόρησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σχετικά με οικονομικές, περιβαλλοντικές, αλλά και κοινωνικές πτυχές. Οι σύμβουλοι θα πρέπει να υποστηρίζονται ώστε να βοηθούν στη σύλληψη μεμονωμένων καινοτόμων ιδεών από τη βάση και στην ανάπτυξή τους, σχεδιάζοντας και υλοποιώντας έργα επιχειρησιακών ομάδων της ΕΣΚ («υπηρεσίες στήριξης καινοτομίας»).

- **Συμβολή στον στόχο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για τις ευρυζωνικές συνδέσεις** με σημαντική αύξηση της κάλυψης ταχείας ευρυζωνικής υποδομής μέσω στοχευμένων επενδύσεων σε συνέργεια με άλλα ταμεία της ΕΕ και παράλληλη προώθηση της ανάπτυξης ψηφιακών δεξιοτήτων στις αγροτικές περιοχές μέσω κατάλληλης εκπαίδευσης.

2

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Η γεωργία της Κύπρου ορίζεται από τα διαρθρωτικά της χαρακτηριστικά, δηλαδή τα μικρά αγροτεμάχια και την περιορισμένη συμμετοχή σε συλλογικά συστήματα παραγωγής και εμπορίας. Το μικρό μέγεθος της Κύπρου θέτει σημαντικές δυσκολίες ως προς τη σαφή διαφοροποίηση των περιοχών σε αστικές και αγροτικές. Σύμφωνα με την «τυπολογία αστικών-αγροτικών περιοχών» και με βάση τους κοινούς δείκτες πλαισίου της ΚΓΠ, η Κύπρος θεωρείται ενδιάμεση περιφέρεια⁴.

2.1 Στήριξη του βιώσιμου γεωργικού εισοδήματος και της ανθεκτικότητας σε ολόκληρη την επικράτεια της ΕΕ για την ενίσχυση της επισιτιστικής ασφάλειας

Το κύριο χαρακτηριστικό της κυπριακής γεωργίας είναι ο διττός χαρακτήρας, όπου το 80 % της γης αντιστοιχεί στο 20 % των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (σε έκταση) που δραστηριοποιούνται με βάση κριτήρια οικονομικής γεωργίας, ενώ μεγάλος αριθμός πολύ μικρών εκμεταλλεύσεων (56 %) είναι ενσωματωμένες σε ένα πλαίσιο πολυλειτουργικών δραστηριοτήτων ημιαυτοσυντήρησης, με το γεωργικό εισόδημα να αποτελεί (μη καθορισμένο) μέρος του συνολικού οικογενειακού εισοδήματος.

Στην Κύπρο, το γεωργικό εισόδημα ανά εργαζόμενο ανέρχεται κατά μέσο όρο στο 61 % περίπου του μέσου μισθού σε ολόκληρη την οικονομία μεταξύ 2005 και 2018. Το ποσοστό αυτό κυμαίνεται από 52 % το 2006 έως 79 % το 2019 και υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ⁵. Το χάσμα μεταξύ του γεωργικού εισοδήματος ανά εργαζόμενο και του μέσου μισθού στην οικονομία φαίνεται να κλείνει με την πάροδο του χρόνου λόγω της αύξησης του γεωργικού εισοδήματος. Παρά τη σταδιακή σύγκλιση των εισοδημάτων, το γεωργικό εισόδημα συνεχίζει να υπολείπεται του μέσου μισθού στην οικονομία κατά περίπου 20 %.

Όσον αφορά τα τομεακά αριθμητικά στοιχεία, το εισόδημα ανά εργαζόμενο είναι πάνω από τον μέσο όρο για τα καρποφάγα, περίπου στον μέσο όρο για τις μεικτές καλλιέργειες, τις λοιπές καλλιέργειες και τις εκμεταλλεύσεις αιγοπροβάτων, ενώ το εισόδημα ανά εργαζόμενο είναι κατά μέσο όρο χαμηλότερο για τους γεωργούς με μόνιμες καλλιέργειες (ελιές, οπωρώνες, συνδυασμένες). Περίπου το 60 % του συνόλου των εκμεταλλεύσεων στην Κύπρο παράγει ελιές, φρούτα (εσπεριδοειδή) ή συνδυάζει μόνιμες καλλιέργειες.

Όσον αφορά το μέγεθος της εκμετάλλευσης, το εισόδημα ανά εργαζόμενο αυξάνεται ανάλογα με το μέγεθος της εκμετάλλευσης στην Κύπρο. Ωστόσο, το 85 % των γεωργών στην Κύπρο καλλιεργούν λιγότερα από 5 εκτάρια.

Το 60,2 % της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης στην Κύπρο ορίζεται ως περιοχή που αντιμετωπίζει φυσικούς ή ειδικούς περιορισμούς, το 12,6 % είναι ορεινή περιοχή με φυσικούς ή ειδικούς περιορισμούς. Το γεωργικό εισόδημα συντελεστών παραγωγής ανά εργαζόμενο είναι σημαντικά υψηλότερο από τις «λοιπές περιοχές που αντιμετωπίζουν φυσικούς ή ειδικούς περιορισμούς» (άνω των 12 000 EUR ανά εργαζόμενο) και ιδιαίτερα χαμηλό στις ορεινές περιοχές με φυσικούς ή ειδικούς περιορισμούς (52 % του εισοδήματος σε «περιοχές χωρίς φυσικούς ή ειδικούς περιορισμούς») μεταξύ 2004 και 2017. Στις ορεινές περιοχές, το 55 % των εκμεταλλεύσεων δραστηριοποιούνται στον τομέα των οπωρώνων. Οι «λοιπές περιοχές που αντιμετωπίζουν φυσικούς ή ειδικούς περιορισμούς» είναι πιο διαφοροποιημένες⁶.

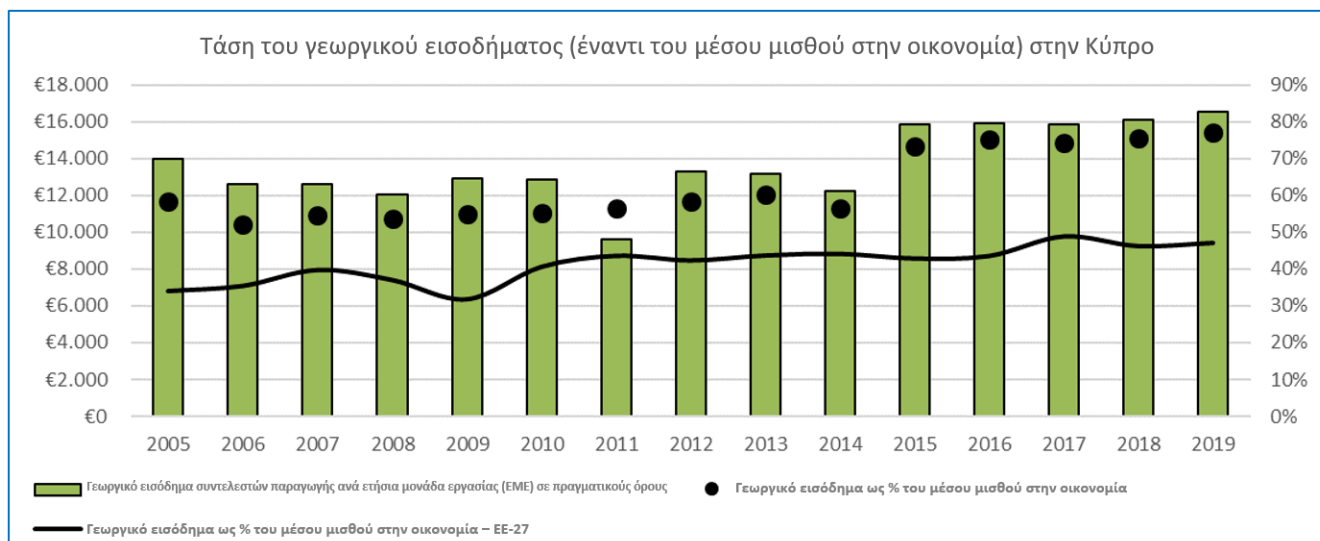
Οι αλλαγές στο γεωργικό εισόδημα οφείλονται κυρίως σε ακραία καιρικά φαινόμενα. Οι αγορές και το κόστος εισροών δεν είναι οι πιο κρίσιμοι παράγοντες ως προς την αστάθεια του γεωργικού εισοδήματος. Η αστάθεια των γεωργικών εισοδημάτων οφείλεται κυρίως σε κλιματολογικούς παράγοντες, και συγκεκριμένα α) στην παρατεταμένη ξηρασία που έχει αρνητικό αντίκτυπο στα εισοδήματα όλων των καλλιεργειών, β) στα ακραία φαινόμενα που επηρεάζουν τις καλλιέργειες δέντρων στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, καθώς και τα οπωροκηπευτικά και τις πατάτες στον αγρό.

Το 2018, ο αριθμός των δικαιούχων στήριξης εισοδήματος της ΚΓΠ στην Κύπρο ήταν 32 530 άτομα. Το 93,1 % των γεωργικών εκμεταλλεύσεων έλαβε εισοδηματική στήριξη, με μέση αξία 1 580 EUR ανά δικαιούχο.

Οι άμεσες ενισχύσεις αποτέλεσαν το 14 % του γεωργικού εισοδήματος συντελεστών παραγωγής το 2017, ενώ οι ενισχύσεις στο πλαίσιο του Πυλώνα II ήταν κατά μέσο όρο στο 15 % του εισοδήματος⁷.

Ο βαθμός συγκέντρωσης άμεσων ενισχύσεων ανά δικαιούχο είναι κοντά στην αναλογία 80-20 % στην Κύπρο (2017: 78/20). Ο δείκτης της ανακατανομής στις μικρότερες εκμεταλλεύσεις ήταν 97,9 % κατά μέσο όρο (2015-2017)⁵.

Όσον αφορά τα εργαλεία διαχείρισης κινδύνου, δημιουργήθηκε νέο εθνικό σύστημα διαχείρισης κινδύνου βάσει του εθνικού νόμου 103(I)/2019. Το σύστημα καλύπτει όλες τις γεωργικές καλλιέργειες, για όλους τους κινδύνους που οφείλονται σε δυσμενείς καιρικές συνθήκες και/ή φυσικές καταστροφές, συμπεριλαμβανομένου του τομέα των αιγοπροβάτων. Καλύπτονται όλες οι άμεσες ζημιές που οφείλονται σε κλιματικά φαινόμενα (χαλάζι, παγετός, ξηρασία κ.λπ.), όμως το σύστημα καλύπτει επίσης ζημιές λόγω ασθενειών ή εμφάνιση των οποίων οφείλεται σε δυσμενή κλιματολογικά φαινόμενα. Καλύπτει τους κινδύνους που οφείλονται σε πυρκαγιές και προσφέρει τη δυνατότητα προστασίας της γεωργικής παραγωγής από προστατευόμενα είδη.

Πηγή: Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.25 Γεωργικό εισόδημα συντελεστών παραγωγής και δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.26 Γεωργικό επιχειρηματικό εισόδημα. Εισόδημα βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] και [[aact_eaa06](#)], με την πρόσθεση του εισοδήματος εξαρτημένης εργασίας στο επιχειρηματικό εισόδημα και τη διαίρεση διά του συνολικού αριθμού των ετήσιων μονάδων εργασίας. Σημείωση: κατ' εκτίμηση στοιχεία για το 2019. Ο μέσος μισθός στην οικονομία με βάση τα στοιχεία της EUROSTAT [[nama_10_a10_e](#)] για χίλιες ώρες εργασίας (σύμφωνα με την εγχώρια έννοια των μισθωτών) και τα στοιχεία της EUROSTAT [[nama_10_a10](#)] για τους μισθούς και τα ημερομίσθια.

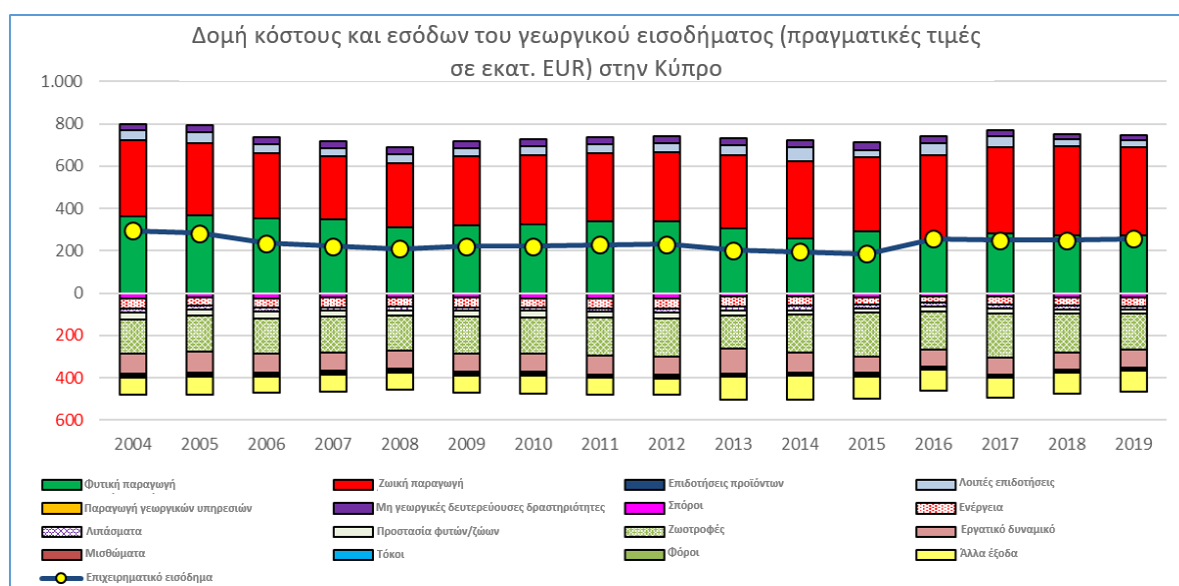
2.2 Ενίσχυση του προσανατολισμού προς την αγορά και αύξηση της ανταγωνιστικότητας, συμπεριλαμβανομένης μεγαλύτερης εστίασης στην έρευνα, την τεχνολογία και την ψηφιοποίηση

Με βάση τις στατιστικές εξωτερικού εμπορίου για το 2017 και 2018 της Κυπριακής Δημοκρατίας, παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση των εξαγωγών γεωργικών προϊόντων και τροφίμων υψηλής προστιθέμενης αξίας. Το παράδειγμα του «χαλουμιού» είναι εντυπωσιακό. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημαντική μεταστροφή στη ζήτηση των καταναλωτών για προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας, νέα είδη τροφίμων και νέες γεύσεις, είναι πιθανόν ενδεδειγμένη η περαιτέρω διαφοροποίηση από τα συμβατικά γεωργικά προϊόντα και τρόφιμα και η στροφή προς αγαθά υψηλής προστιθέμενης αξίας, όπως γεωγραφικές ενδείξεις ή άλλα συστήματα ποιότητας και συστήματα εθνικών παραδοσιακών προϊόντων. Αυτό ισχύει για τα νωπά, κατεψυγμένα ή συσκευασμένα γεωργικά προϊόντα και τρόφιμα με δεδομένο ότι η ζήτηση διατηρήθηκε, και μάλιστα αυξήθηκε σημαντικά υπό την πανδημία COVID-19, όχι μόνο στην εσωτερική αγορά αλλά και σε αγορές τρίτων χωρών.

Η καινοτομία και η έρευνα είναι κομβικής σημασίας για τη βελτίωση της παραγωγικότητας, της βιωσιμότητας και της ανθεκτικότητας των τροφίμων και της γεωργίας. Ωστόσο, οι δαπάνες για τη γεωργική έρευνα παρέμειναν αρκετά χαμηλές στην Κύπρο από το 1991, ενώ οι συνολικές δαπάνες για έρευνα και καινοτομία

αυξάνονται σταθερά. Αυτό δημιουργεί ένα σημαντικό χάσμα καινοτομίας και έρευνας στην Κύπρο μεταξύ τομέων και σε σύγκριση με τον σχετικό μέσο όρο και τις τάσεις της ΕΕ. Τις τελευταίες δεκαετίες, η βελτίωση της παραγωγικότητας στην ΕΕ οδήγησε σε σημαντική αύξηση της γεωργικής παραγωγής, δημιουργώντας σημαντικές διαφορές ως προς την αύξηση της παραγωγικότητας μεταξύ των χωρών, αλλά και ανά είδος εκμετάλλευσης, μέγεθος και περιφέρεια. Τα χάσματα στην καινοτομία, την έρευνα και την παραγωγικότητα είναι σημαντικά για την Κύπρο και η υστέρηση της παραδοσιακής γεωργίας και της μεταποίησης τροφίμων αποτελεί μεγάλη πρόκληση. Παράλληλα με την προώθηση της μηχανοποίησης και του αυτοματισμού, θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο εισαγωγής καινοτομίας στις μεθόδους παραγωγής και τα προϊόντα, με την αξιοποίηση των τεχνολογικών ευκαιριών που προσφέρουν η γεωργία ακριβείας και η ψηφιοποίηση.

Με βάση τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, ο αριθμός των αγελάδων (από το 2014) έχει αυξηθεί σημαντικά στην Κυπριακή Δημοκρατία. Η ζωική παραγωγή επεκτάθηκε επίσης ραγδαία. Ο εξορθολογισμός του τομέα ενδέχεται να έχει προτεραιότητα τόσο από οικονομικής όσο και από περιβαλλοντικής άποψης, αλλά και από άποψης υπολειμμάτων. Οι βελτιώσεις στην αποδοτικότητα των ζωοτροφών θα μπορούσαν να θεωρηθούν λύση προς εξισορρόπηση της ανεπαρκούς διαθεσιμότητάς τους. Οι κίνδυνοι από ασθένειες των ζώων μπορεί επίσης να έχουν μεγάλες εσωτερικές και εξωτερικές επιπτώσεις, δεδομένου ότι συνδέονται με την ανταγωνιστικότητα της κυπριακής οικονομίας, αλλά και με την αλυσίδα τροφίμων και την ανθρώπινη υγεία.

Πηγή: Οικονομικοί λογαριασμοί για τη γεωργία, EUROSTAT [[aact_eaa01](#)]

2.3 Βελτίωση της θέσης των γεωργών στην αξιακή αλυσίδα

Το μερίδιο της γεωργικής παραγωγής στην αλυσίδα εφοδιασμού τροφίμων για τους παραγωγούς πρωτογενών προϊόντων είναι κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (20 % έναντι 27 %). Τα κύρια προϊόντα που παράγονται στην Κύπρο είναι γαλακτοκομικά (26 %), χοιρινό κρέας (12 %), λαχανικά και οπωροκηπευτικά (11 %), και ακολουθούν τα πουλερικά (9 %) και τα φρούτα (9 %). Το κρασί, η μελισσοκομία και η ανθοκομία αποτελούν επίσης σημαντικούς γεωργικούς τομείς.

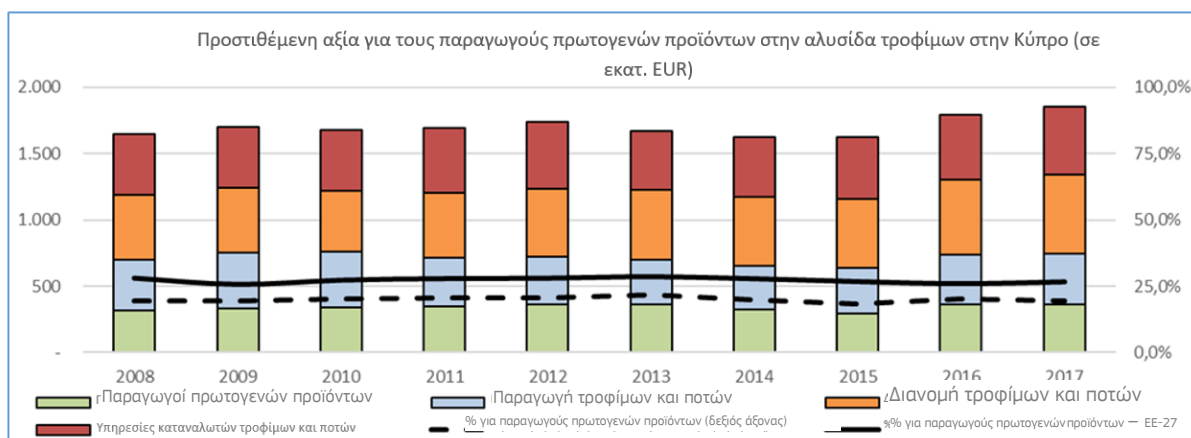
Υπάρχουν οκτώ αναγνωρισμένες οργανώσεις παραγωγών στην Κύπρο, έξι εκ των οποίων εξειδικεύονται στην παραγωγή φρούτων και λαχανικών και μία στο βόειο και μοσχάρι κρέας και στο αγελαδινό γάλα. Πέντε από τις οργανώσεις παραγωγών του τομέα των οπωροκηπευτικών διαχειρίζονται επιχειρησιακά προγράμματα. Επιπλέον, υπάρχουν έξι ομάδες παραγωγών. Πέντε από αυτές εξειδικεύονται στην κτηνοτροφία και μία στα σιτηρά. Για το 2017, η αξία της παραγωγής που διατέθηκε στο εμπόριο εκτιμάται στο 55 % περίπου για τα ζώα (με υψηλότερη συγκέντρωση στην εκτροφή βοοειδών με 75 %) και στο 25 %

περίπου για την παραγωγή καλλιεργειών (λαχανικά, φρούτα και σιτηρά). Στον τομέα των οπωροκηπευτικών, η αξία της εμπορεύσιμης παραγωγής των οργανώσεων παραγωγών εκτιμάται σε 20 % περίπου, ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (49 %)⁹. Δεν υπάρχουν διεπαγγελματικές οργανώσεις στην Κύπρο.

Στην Κύπρο, υπάρχουν 18 προστατευόμενα σήματα ποιότητας (προστατευόμενες ονομασίες προέλευσης, προστατευόμενες γεωγραφικές ενδείξεις και εγγυημένα παραδοσιακά ιδιότυπα προϊόντα), μεταξύ των οποίων πέντε καταχωρισμένα για γεωργικά προϊόντα και τρόφιμα εκτός από κρασί, αλκοολούχα ποτά και αρωματισμένα κρασιά⁹. Η συμβολή του συστήματος ποιότητας στην ακαθάριστη αξία παραγωγής θα μπορούσε να καταστεί σημαντική και να θεωρηθεί παράγοντας ικανός να επηρεάσει την αξία που αποκομίζουν οι ίδιοι οι παραγωγοί. Η χρήση του συστήματος ποιότητας της ΕΕ θα μπορούσε να αναπτυχθεί περαιτέρω με σκοπό τη βελτίωση της θέσης των γεωργών στην αξιακή αλυσίδα.

Η Κύπρος θα μπορούσε να διευκολύνει τη συνένωση των γεωργών μέσω της πλαισίωσης, της γνώσης και της καθοδήγησης, αλλά και μέσω καινοτόμων δραστηριοτήτων με έμφαση στη συνεργατική εμπορία προϊόντων, όχι μόνο στον τομέα του κρέατος, αλλά και στον τομέα των οπωροκηπευτικών και σε άλλους σημαντικούς τομείς. Η Κύπρος θα μπορούσε να εντείνει τις προσπάθειες έρευνας και ανάπτυξης, ειδικά όσον αφορά την εξοικονόμηση νερού. Οι επενδύσεις σε αποτελεσματικότερες περιβαλλοντικές πρακτικές και πρακτικές εξοικονόμησης νερού, αλλά και στη βιολογική γεωργία, θα πρέπει να ευνοούνται μέσω επιχειρησιακών προγραμμάτων. Τέλος, η Κύπρος θα πρέπει να δώσει κίνητρα στην παραγωγή ποιοτικών προϊόντων (συστήματα ποιότητας) και να προωθήσει τη βιολογική παραγωγή.

Στην Κύπρο δεν έχουν αναπτυχθεί μικρές αλυσίδες εφοδιασμού λόγω του χαμηλού επιπέδου οργάνωσης, της κυριαρχίας των λιανοπωλητών και της έλλειψης υποδομών.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. [Δείκτες ΚΓΠ – Εξερεύνηση δεδομένων](#). Δείκτης αποτελεσμάτων της ΚΓΠ RPI_03 Αξία για τους παραγωγούς πρωτογενών προϊόντων στην αλυσίδα τροφίμων.

2.4 Συμβολή στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και στην προσαρμογή σε αυτήν, καθώς και στη βιώσιμη ενέργεια

Οι συνολικές καθαρές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από τη γεωργία (συμπεριλαμβανομένων των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και των βοσκότοπων) ανήλθαν το 2018 σε 0,499 ΜΤ ισοδυνάμων CO₂, αντιπροσωπεύοντας το 5 %¹⁰ των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου της Κύπρου, ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-27. Οι εκπομπές από τον γεωργικό τομέα έφτασαν στο χαμηλότερο επίπεδό τους το 2013, έκτοτε όμως αυξήθηκαν σταδιακά, κυρίως λόγω της αύξησης του ζωικού κεφαλαίου που σχετίζεται με την παραγωγή χαλουμιού. Το 2018, το μερίδιο των εκπομπών μεθανίου (CH₄) από τη γεωργία αντιπροσώπευε το 35 % των συνολικών εθνικών εκπομπών μεθανίου, ενώ οι εκπομπές αμμωνίας

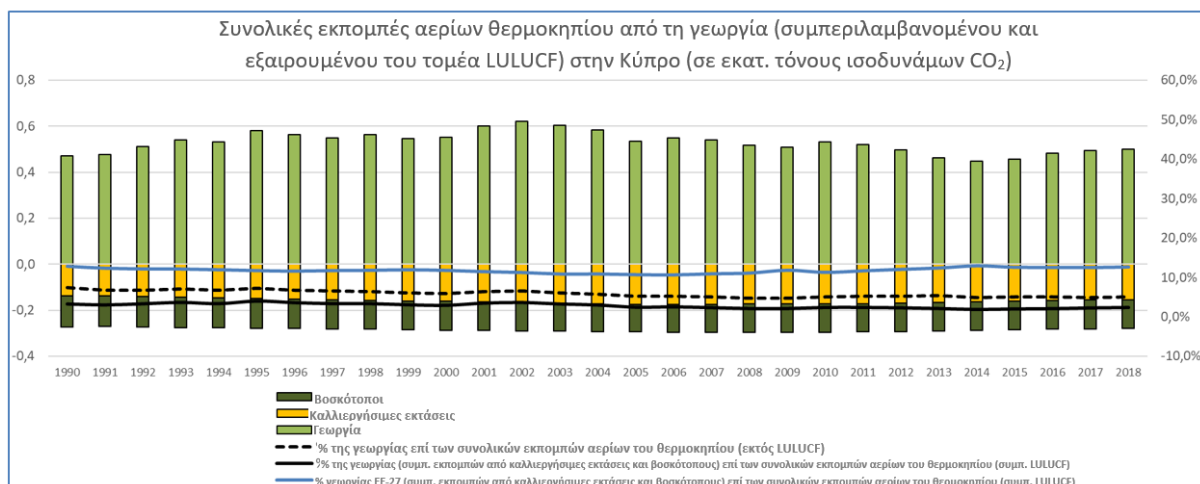
από τη γεωργία αντιπροσώπευαν περισσότερο από το 96 % των συνολικών εθνικών εκπομπών αμμωνίας. Οι εκπομπές από ζώα και καλλιεργήσιμες εκτάσεις αντιστοιχούσαν στο 76,53 % και στο 23,24 % αντίστοιχα των συνολικών εκπομπών από τη γεωργία. Οι εκπομπές μεθανίου από ζώα οφείλονταν κυρίως στην εντερική ζύμωση ζώων ζώων (52 %) και στη διαχείριση της κοπριάς (24 %). Το 86 % των εκπομπών αμμωνίας αποδίδεται στη διαχείριση ζώων και το υπόλοιπο στη γονιμοποίηση του εδάφους (πράσινη κοπριά και χημικά λιπάσματα). Οι εκπομπές μεθανίου και αμμωνίας ανά εκτάριο χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης (ΧΓΕ) στην Κύπρο το 2015 ήταν σχεδόν διπλάσιες από τον μέσο όρο της ΕΕ¹¹.

Το μερίδιο των μόνιμων βοσκότοπων επί της συνολικής ΧΓΕ είναι 1 % (μέσος όρος ΕΕ 3,3 %).

Η παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας από τη γεωργία μειώθηκε (24 %) από 15,5 xΤΙΠ το 2012 σε 11,7 xΤΙΠ το 2016. Κατά την ίδια περίοδο, η παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας από τη δασοκομία σχεδόν διπλασιάστηκε (από 5 σε 9,25 xΤΙΠ). Η γεωργία και η δασοκομία αντιπροσωπεύουν το 16,8 % της συνολικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές στην Κύπρο¹².

Το 2018, το μερίδιο της κατανάλωσης ενέργειας από τη γεωργία επί της τελικής κατανάλωσης ενέργειας ήταν 2,7 %, ελαφρώς χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (3,2 %) και αυξημένο κατά 0,4 εκατοστιαίες μονάδες από το 2008¹³. Η ενεργειακή ένταση της κυπριακής γεωργίας και δασοκομίας παραμένει υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η κατανάλωση ενέργειας από την κυπριακή γεωργία και δασοκομία ανά εκτάριο ΧΓΕ και δάσους (CCI 44) αυξήθηκε μεταξύ 2012 και 2016 από 143,9 xΤΙΠ σε 151,9 xΤΙΠ¹⁴. Η κατανάλωση ενέργειας από τη γεωργία ανά εκτάριο ΧΓΕ και δασικής έκτασης ήταν υπερδιπλάσια από τον μέσο όρο της ΕΕ, ύψους 70,9 xΤΙΠ/εκτάριο/ΧΓΕ. Η Κύπρος θα πρέπει να προωθήσει περαιτέρω την ενεργειακή απόδοση στους τομείς των γεωργικών τροφίμων και της δασοκομίας διευκολύνοντας τον εφοδιασμό και τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (π.χ. από ηλιακούς συλλέκτες, βιομάζα, αναερόβια χώνευση) για τους σκοπούς της βιοοικονομίας.

Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει ήδη την Κύπρο τα τελευταία τριάντα χρόνια. Η μέση ετήσια βροχόπτωση έχει μειωθεί κατά 9 % και η μέση ετήσια θερμοκρασία έχει αυξηθεί κατά 0,5 °C σε σύγκριση με την περίοδο 1961-1990. Οι προβλέψεις για το μέλλον δείχνουν ότι έως το 2050 η βροχόπτωση θα μειωθεί περαιτέρω κατά 10-15 % και η θερμοκρασία θα αυξηθεί κατά 1,0-1,5 °C. Οι χαμηλές βροχοπτώσεις, οι υψηλές θερμοκρασίες και τα ακραία καιρικά φαινόμενα (π.χ. καύσωνες, καταιγίδες και χαλαζόπτωση), ασκούν ακραίες πιέσεις στους λιγοστούς φυσικούς πόρους της Κύπρου, ιδίως στο νερό, τη γεωργική γη, τα δάση και τα εδάφη και απειλούν τη βιοποικιλότητα των οικοσυστημάτων τους¹⁵. Οι παρατεταμένες και συχνές ξηρασίες, η έλλειψη νερού άρδευσης και οι δασικές πυρκαγιές οδηγούν σε χαμηλότερες γεωργικές αποδόσεις, διάβρωση του εδάφους, εγκατάλειψη της γεωργικής γης, απερίμωση και απώλεια βιοποικιλότητας. Έχουν προσδιοριστεί αρκετά μέτρα στο εθνικό σχέδιο για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή (2017) και στο προσχέδιο εθνικού σχεδίου προσαρμογής για τη γεωργία (2019) ως προσαρμοστικές απαντήσεις για την αποφυγή των κινδύνων που ενέχει η κλιματική αλλαγή¹⁶. Δίνεται έμφαση σε δίκτυα ανακυκλωμένου νερού για γεωργική άρδευση, άρδευση ακριβείας, καλλιέργειες με λιγότερη κατανάλωση νερού/ανθεκτικές στη θερμότητα και παραδοσιακές καλλιέργειες, αλλά και για την εκμετάλλευση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ηλιακή ενέργεια και αναερόβια χώνευση γεωργικών, τροφικών και ζωικών αποβλήτων)¹⁷.

Πηγή: Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος. Όπως στα στοιχεία της EUROSTAT [[env air gge](#)]

2.5 Προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της αποτελεσματικής διαχείρισης των φυσικών πόρων, όπως το νερό, το έδαφος και ο αέρας

Ως προς την ποιότητα του αέρα, οι συνολικές εκπομπές αμμωνίας (NH₃) στην Κύπρο ήταν σχετικά σταθερές μεταξύ 1995 και 2010, περίπου 6 000 τόνοι, μειώνονταν δε σταθερά στη συνέχεια φτάνοντας τους 5 080 τόνους το 2015· ομοίως, πτωτική τάση παρατηρείται και στην ΕΕ από το 2013. Έχει διαπιστωθεί ότι η Κύπρος έχει χαμηλό κίνδυνο μη συμμόρφωσης με τις δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών NH₃ για την περίοδο 2020-2029 (-10 % σε σύγκριση με το 2005) και για το 2030 (-20 %), όπως ορίζεται στην οδηγία ΕΑΟΕ¹⁸. Το 97 % των συνολικών αναφερόμενων εκπομπών αμμωνίας στην Κύπρο προέρχονται από γεωργικές πηγές (2018, προβολή δεδομένων ΕΟΠ¹⁹), ποσοστό το οποίο μειώθηκε ελαφρώς με την πάροδο του χρόνου, αλλά με ελαφρά αύξηση και πάλι από το 2015. Σύμφωνα με στοιχεία του 2017, το ζωικό κεφάλαιο (4 700 τόνοι NH₃) συμβάλλει περισσότερο από τα συνθετικά λιπάσματα αζώτου (0,2 1 000t NH₃) στις εκπομπές NH₃ από τη γεωργία στη χώρα. Επιπλέον, το 9 % των συνολικών αναφερόμενων εκπομπών οξειδίων του αζώτου, σχεδόν το 14 % των συνολικών αναφερόμενων εκπομπών πτητικών οργανικών ενώσεων εκτός μεθανίου και σχεδόν το 7 % των συνολικών εκπομπών λεπτών σωματιδίων στην Κύπρο προέρχονται από γεωργικές πηγές (2018, προβολή δεδομένων ΕΟΠ).

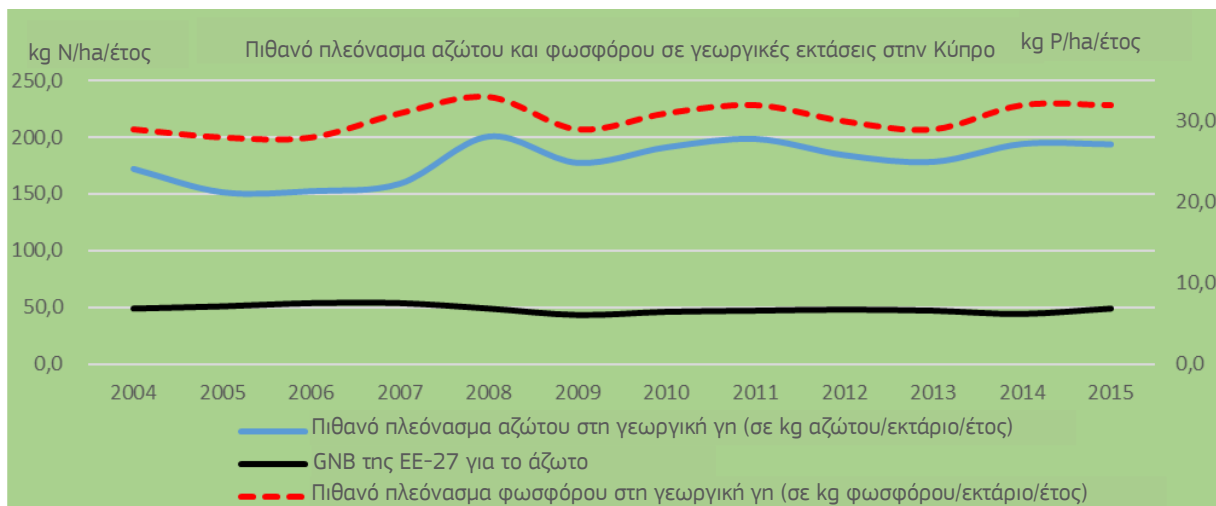
Όσον αφορά την ποιότητα του εδάφους, το 7,2 % των γεωργικών εκτάσεων στην Κύπρο διέτρεχε σοβαρό κίνδυνο διάβρωσης του εδάφους από το νερό το 2016, ποσοστό ίσο με τον μέσο όρο της ΕΕ²⁰. Η ποσότητα οργανικής ύλης εδάφους σε αρόσιμη γη στην Κύπρο είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ: το συνολικό μερίδιο οργανικού άνθρακα είναι 23 megatons και παρέμεινε σταθερό από το 2009²¹, ενώ δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα στοιχεία για τις ποσότητες μέσου οργανικού άνθρακα. Παρά τις πιέσεις για υψηλότερη ποιότητα του εδάφους, μόνο το 1 % των γεωργικών εκτάσεων υπάγεται σε συμβάσεις για τη βελτίωση του εδάφους, ποσοστό πολύ χαμηλό σε σύγκριση τόσο με τον μέσο όρο της ΕΕ (12 %) όσο και με τον καθορισμένο στόχο στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης (ΠΑΑ) της Κύπρου 2014-2020 (20,64 %)²². Η ποικιλομορφία των καλλιεργειών στην Κύπρο είναι μάλλον χαμηλή: το 2016, το ποσοστό των εκμεταλλεύσεων με 2 καλλιέργειες ήταν 8 % και με περισσότερες από 3 καλλιέργειες 2 %, ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν 10 % και 13 % αντίστοιχα. Στο ίδιο πνεύμα, το ποσοστό γης υπό διαφοροποίηση καλλιεργειών λόγω του οικολογικού προσανατολισμού²³ στην Κύπρο μειώθηκε από 83 % το 2016 σε 66 % το 2018 (κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ ύψους 74 %). Στο μέλλον, τα βασικά αυτά ζητήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν σε συνέργεια με δραστηριότητες στο πλαίσιο της αποστολής του προγράμματος «Ορίζων Ευρώπη» για την υγεία του εδάφους.

Όσον αφορά την ποιότητα των υδάτων βάσει της ΟΠΥ, το 41 % περίπου των επιφανειακών υδάτων βρίσκεται σε λιγότερο από καλή οικολογική κατάσταση και το 3 % δεν επιτυγχάνει καλή χημική κατάσταση. Για τα

υπόγεια ύδατα, το 76 % δεν πέτυχε καλή ποσοτική κατάσταση και το 33 % δεν επιτυγχάνει καλή χημική κατάσταση²⁴. Η σημαντικότερη πίεση στα επιφανειακά ύδατα είναι η διάχυτη γεωργική ρύπανση, η οποία επηρεάζει επίσης τα υπόγεια ύδατα, η δε σημαντικότερη πίεση στα υπόγεια ύδατα είναι η άντληση ή η εκτροπή της ροής από τη γεωργία, που επηρεάζει επίσης τα επιφανειακά ύδατα. Η Κύπρος κατέγραψε το υψηλότερο ποσοστό ακαθάριστου ισοζυγίου αζώτου (GNB) το 2015 (194 kg αζώτου/εκτάριο/έτος), πολύ πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ-27 (49 kg αζώτου/εκτάριο/έτος)²⁵. Η Κύπρος συγκαταλέγεται μεταξύ των τεσσάρων χωρών (Τσεχική Δημοκρατία, Κύπρος, Λετονία και Αυστρία) που παρουσίασαν αυξητική τάση GNB όταν εκτιμάται ως μέσος όρος 3 ετών από το 2004-2015, ενώ το 2017 κατέλαβε την πρώτη θέση στο ακαθάριστο ισοζύγιο αζώτου (194 kg αζώτου/εκτάριο/έτος)². Ωστόσο, η Κύπρος δεν διαβιβάζει δεδομένα σχετικά με τα ακαθάριστα ισοζύγια θρεπτικών ουσιών στην Επιτροπή, διατίθενται δε μόνο πρόχειρες εκτιμήσεις. Όσον αφορά την κατανάλωση ορυκτών λιπασμάτων, η Κύπρος, μαζί με την Κροατία και την Ουγγαρία, εκτιμήθηκε, με βάση το ισοζύγιο, ότι είχε τις υψηλότερες τιμές στην κατανάλωση φωσφόρου το 2018 (12 kg φωσφόρου ανά εκτάριο), ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν 8,6 kg. Το εύρος αύξησης μεταξύ 2008 και 2018 είναι ακόμη υψηλότερο για τον φωσφόρο από ό,τι για το άζωτο: στην Κύπρο, η κατανάλωση φωσφόρου αυξήθηκε κατά 150 %²¹. Όσον αφορά τα νιτρικά άλατα στα υπόγεια ύδατα, η Κύπρος είχε το 2017 ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά (33 %) στην υψηλή ποιότητα (-35 % σε σύγκριση με το 2012) και το δεύτερο υψηλότερο (29 %) στην κακή ποιότητα (+7 % σε σύγκριση με το 2012).

Όσον αφορά την ποσότητα νερού, η πίεση άντλησης νερού έχει μεγάλη σημασία για την Κύπρο. Ο βελτιωμένος δείκτης αξιοποίησης νερού (WEI+) (2009-2013) είναι 73,1 % για την Κύπρο, υπερβαίνοντας κατά πολύ τα προκαταρκτικά ευρωπαϊκά κατώτατα όρια βιωσιμότητας (20-40 %). Σύμφωνα με την αξιολόγηση του δεύτερου σχεδίου διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού (ΣΔΛΑΠ), το 76 % των υπόγειων υδάτων στην Κύπρο δεν επιτυγχάνει καλή κατάσταση²⁶. Σύμφωνα με τις καταγραφές στην Κύπρο, το 24 % των επιφανειακών υδάτων υπόκεινται σε πίεση, είναι δε το τρίτο πιο απειλούμενο κράτος μέλος στην ΕΕ²⁷.

Η προαναφερθείσα αξιολόγηση του δεύτερου ΣΔΛΑΠ κατέδειξε επίσης ότι η σημαντικότερη πίεση ήταν η άντληση ή η εκτροπή της ροής για τη γεωργία, η οποία επηρέαζε το 71 % των υδάτων. Τα προβλήματα λειψυδρίας επιδεινώνονται από την αυξημένη άρδευση: το μερίδιο της άρδευσης στη συνολική άντληση νερού αυξήθηκε από 66,6 % το 2012 σε 76,8 % το 2017²⁸. Το 21 % της συνολικής γεωργικής έκτασης αρδεύτηκε το 2016, ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν 6,5 %. Βάσει αυτής της κατάστασης, είναι προφανές ότι η επίτευξη βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων στην Κύπρο απαιτεί σημαντικές προσπάθειες για τη μείωση της κατανάλωσης νερού στη γεωργία. Η βελτίωση της απόδοσης του νερού είναι ένα από τα απαραίτητα μέτρα. Ωστόσο, έχοντας το 9 % της γεωργικής γης υπό καθεστώς συμβάσεων για τη βελτίωση της διαχείρισης των υδάτων το 2018, η Κύπρος παρέμεινε κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (12 %), πέτυχε όμως τον καθορισμένο στόχο στο ΠΑΑ 2014-2020. Επιπλέον, σύμφωνα με την εκτίμηση της Επιτροπής για το δεύτερο ΣΔΛΑΠ, δεν μπορεί να εκτιμηθεί για πόσες από τις τρέχουσες υδροληψίες υπάρχει άδεια. Η Κύπρος εκτιμά ότι υπάρχουν περίπου 10 000 μη αδειοδοτημένα (ενεργά) πηγάδια, ενώ άλλες πηγές θεωρούν τον αριθμό ακόμη μεγαλύτερο. Επιπλέον, οι υδροληψίες (παλαιά δικαιώματα νερού) που ίσχυαν πριν από την εθνική νομοθεσία του 2010 δεν απαιτείται να διαθέτουν σύστημα μέτρησης, γεγονός το οποίο καθιστά δύσκολη την εκτίμηση της άντλησης νερού, υπάρχουν δε ενδείξεις ότι το σύστημα επιθεώρησης ελέγχει μέρος μόνο των υδροληψιών. Αν και η Επιτροπή είχε ήδη συστήσει στην αξιολόγησή της για το πρώτο ΣΔΛΑΠ να «εξεταστεί το ενδεχόμενο μετάβασης σε γεωργικά προϊόντα με λιγότερη ένταση νερού, τα οποία συχνά μπορεί να προσφέρουν καλύτερη οικονομική απόδοση», έχει σημειωθεί μικρή πρόοδος ως προς την εφαρμογή αυτής της σύστασης.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.40 Ποιότητα των υδάτων. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aei_pr_gnb](#)]²⁹

2.6 Συμβολή στην προστασία της βιοποικιλότητας, ενίσχυση των υπηρεσιών οικοσυστήματος και διατήρηση οικοτόπων και τοπίων

Ο Δείκτης πτηνών που ζουν σε γεωργικές εκτάσεις στην Κύπρο παρουσίασε σημαντικές διακυμάνσεις μεταξύ των ετών, φθάνοντας σε επίπεδο 104 το 2017³⁰.

Όσον αφορά τη βιοποικιλότητα, σύμφωνα με την τελευταία περίοδο αναφοράς της νομοθεσίας για τη φύση, το 50 % των λιβαδικών τύπων οικοτόπων στην Κύπρο βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης. Η γεωργία επηρεάζει το 60 % των αξιολογήσεων οικοτόπων (δεύτερη μεγαλύτερη πηγή πίεσης) και το 47 % της αξιολόγησης ειδών.

Λόγω της έντασης των εισροών στις εκμεταλλεύσεις το 2017, το 61,4 % της συνολικής χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης τελούσε υπό τη διαχείριση εκμεταλλεύσεων με χαμηλή ένταση εισροών ανά εκτάριο. Το 25,8 % της συνολικής ΧΓΕ τελούσε υπό τη διαχείριση εκμεταλλεύσεων με μεσαία ένταση εισροών και το μικρότερο ποσοστό (12,9 % της συνολικής ΧΓΕ) τελούσε υπό τη διαχείριση εκμεταλλεύσεων με υψηλή ένταση εισροών³¹. Η Κύπρος έχει υψηλό επίπεδο καλλιεργήσιμης γης που καλύπτεται κατά τους χειμερινούς μήνες³² και αναφέρει υψηλό επίπεδο συντηρητικής άρωσης στην καλλιεργήσιμη γη³³.

Το 2016, το 6,1 % των γεωργικών εκτάσεων (συμπεριλαμβανομένων των φυσικών βοσκότοπων) περιλαμβανόταν στο δίκτυο Natura 2020. Για την προστασία του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας, η κυπριακή κυβέρνηση διέθεσε προϋπολογισμό ύψους 10 εκατ. EUR για έργα στην περιοχή του δικτύου Natura 2000. Τα έργα αυτά αποσκοπούν στην προστασία και αποκατάσταση της βιοποικιλότητας (ενδιατήματα και είδη του δικτύου Natura 2000), καθώς και στην αξιολόγηση και προώθηση υπηρεσιών οικοσυστήματος μέσω πράσινων υποδομών³⁴. Στο μέλλον, συνολική έκταση 1,4 εκατ. εκταρίων προβλέπεται να καλυφθεί από αποζημιώσεις για τη γεωργία σε περιοχές Natura 2000 (M12.1). Αυτό ισοδυναμεί με το 56 % της γεωργικής έκτασης στην Κύπρο³⁵.

Οι απαιτήσεις σε γη που προκύπτουν από την ανάπτυξη, τις κατασκευές και τη χρήση οικιστικών, εμπορικών, βιομηχανικών και ψυχαγωγικών υποδομών στην Κύπρο συνεχίζουν να ασκούν πίεση στους οικοτόπους, ειδικά στα πτηνά.

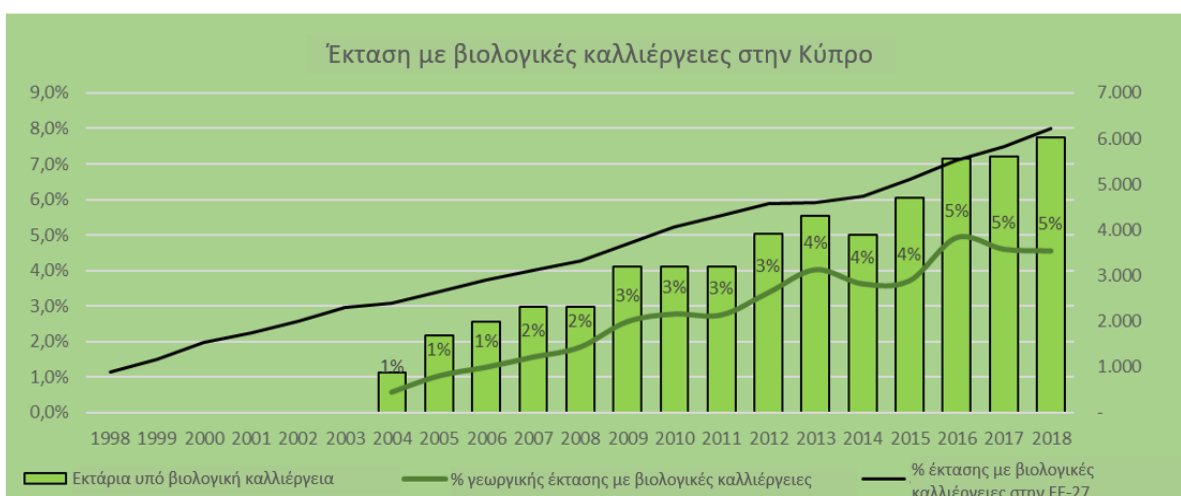
Υπάρχει σημαντική διακύμανση μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα των καλλιεργήσιμων εκτάσεων που προβλέπεται να μετατραπούν και να διατηρηθούν σύμφωνα με τις απαιτήσεις του κανονισμού για τη βιολογική γεωργία. Κυμαίνεται από λιγότερο από 1 % έως περισσότερο από 10 % σε ορισμένα κράτη μέλη, με τις περισσότερες στην Κύπρο, λίγο πάνω από 25 %. Είναι επομένως προφανές ότι ο πραγματικός αντίκτυπος στη βιοποικιλότητα κυμαίνεται επίσης ανάλογα.

Συνολικά 28 χώρες αντιπροσωπεύουν το 72 % της δασικής έκτασης στην Ευρώπη. Η δασική έκταση στην Κύπρο αναφέρθηκε στο 18,7 % της συνολικής έκτασης. Ενώ το δάσος και άλλες δασικές εκτάσεις είναι σταθερές, το συνολικό αναπτυσσόμενο απόθεμα (ο όγκος των όρθιων δέντρων) αυξάνεται.

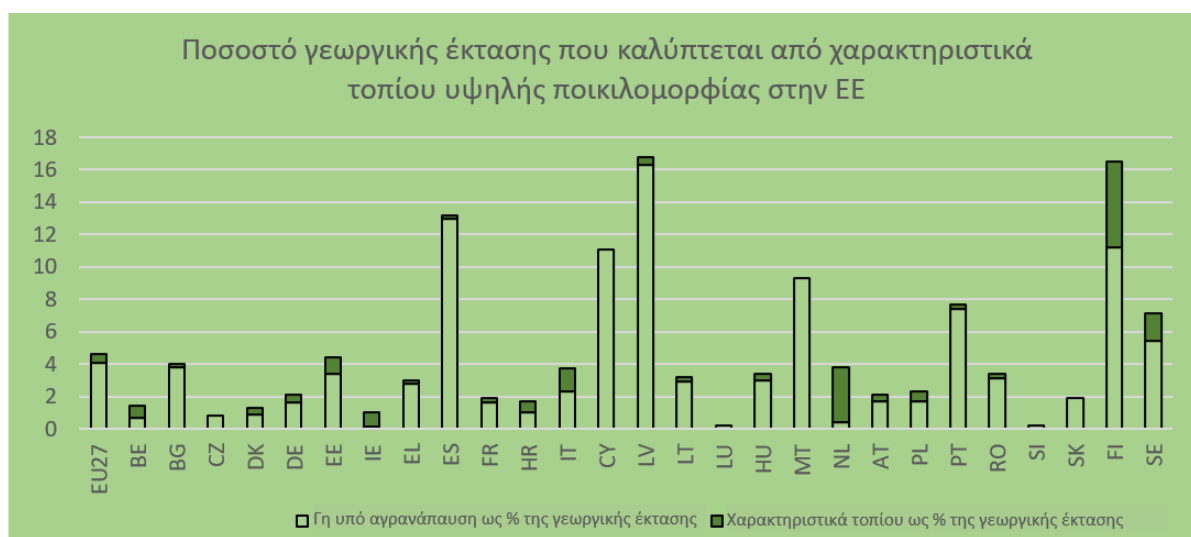
Σε επίπεδο χώρας, οι εκτιμήσεις για το όρθιο και πεσμένο νεκρό ξύλο κυμαίνονται μεταξύ 5 και 15 m³/εκτάριο για τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης. Η Κύπρος ανέφερε πολύ χαμηλό μέσο όγκο, κάτω από 2 m³/εκτάριο³⁶, και αυτό μπορεί να θεωρηθεί μέρος των προσπαθειών μετριασμού των δασικών πυρκαγιών.

Η συνολική έκταση υπό βιολογική καλλιέργεια παραμένει αρκετά σταθερή στην Κύπρο μεταξύ 2016 και 2019, παραμένει όμως και μικρή (5 % της συνολικής ΧΓΕ της Κύπρου) σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ-27 (8 %)³⁷.

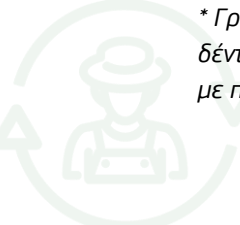
Οι βιολογικές εκτάσεις και οι αντίστοιχοι παραγωγοί σημειώνουν ανοδική τάση από το 2012, δεν υπάρχει όμως σαφής ανοδική τάση ως προς την έκταση υπό μετατροπή σε βιολογική γεωργία, οπότε δεν διασφαλίζεται η μελλοντική ανάπτυξη.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.19 Γεωργική έκταση με βιολογικές καλλιέργειες. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[org_cropar_h1](#)] και [[org_cropar](#)]

Πηγή: Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT για τη γη υπό αγρανάπαυση και του Κοινού Κέντρου Ερευνών, με βάση την έρευνα LUCAS για την εκτίμηση των στοιχείων τοπίου.

* Γραμμικά στοιχεία που εξετάζονται εν προκειμένω: παρυφές χόρτων, παρυφές θάμνων, μεμονωμένα δέντρα, θάμνοι, σειρές δέντρων, φυτοφράκτες και χαντάκια. Η εκτίμηση αυτή πρέπει να λαμβάνεται υπόψη με προσοχή λόγω μεθοδολογικών περιορισμών.

2.7 Προσέλκυση γεωργών νεαρής ηλικίας και διευκόλυνση της ανάπτυξης επιχειρήσεων στις αγροτικές περιοχές

Η Κύπρος έχει το χαμηλότερο ποσοστό γεωργών νεαρής ηλικίας επί του συνολικού αριθμού διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ το 2016 (1,3 %). Το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση με το υψηλότερο ποσοστό νέων στον πληθυσμό από οποιοδήποτε κράτος της ΕΕ: το 23,6 % του κυπριακού πληθυσμού είναι ηλικίας κάτω των 30 ετών^{38,39}.

Παρόμοια με την τάση της ΕΕ, το ποσοστό των γεωργών νεαρής ηλικίας μειώθηκε μεταξύ 2010 και 2016 στην Κύπρο. Η αναλογία διαχειριστών νεαρής ηλικίας προς τους διαχειριστές μεγαλύτερης ηλικίας μειώθηκε επίσης στην Κύπρο και είναι η χαμηλότερη στην ΕΕ. Στην Κύπρο, για κάθε γεωργό ηλικίας κάτω των 35 ετών, υπήρχαν 34 γεωργοί ηλικίας άνω των 65 ετών.

Το μέσο οικονομικό μέγεθος εκμετάλλευσης στην Κύπρο είναι το υψηλότερο στις ηλικιακές ομάδες των 25 έως 44 ετών. Η μέση εκμετάλλευση υπό τη διαχείριση γεωργών νεαρής ηλικίας είναι μεγαλύτερη σε σύγκριση με όλες τις άλλες ηλικιακές ομάδες. Αναφέρουν επίσης τη μεγαλύτερη αύξηση τυπικής απόδοσης με την πάροδο του χρόνου. Η μέση τυπική απόδοση των αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ηλικιακή ομάδα 25-34 ετών το 2007 ήταν 30 000 EUR, ενώ το 2016 ανερχόταν σε 50 000 EUR. Ομοίως, η μέση τυπική απόδοση των διαχειριστών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ηλικιακή ομάδα 35-44 ετών το 2007 ήταν ± 21 000 EUR και το 2016 ± 46 000 EUR. Η μέση τυπική απόδοση των αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων άνω των 65 ετών παραμένει κάτω από 10 000 EUR καθ' όλη την περίοδο αναφοράς 2007-2016.

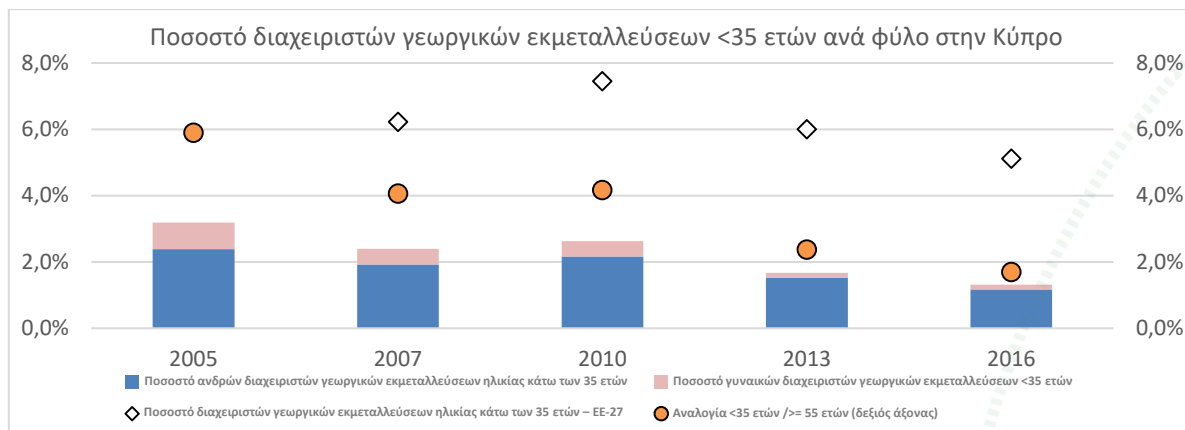
Η πρόσβαση στη γη είναι δύσκολη λόγω της περιορισμένης διαθεσιμότητας και του ανταγωνισμού από χρήστες ανάπτυξης και κατοικίας. Οι περιοχές στα πεδινά χαρακτηρίζονται από εγκατάλειψη και μετατροπή σε αστικούς οικισμούς, αυξάνοντας τις τιμές ενοικίασης της γης και δημιουργώντας δυσκολίες στην πρόσβαση στη γη για τους γεωργούς νεαρής ηλικίας.

Η κτηνοτροφία υπερβαίνει το 60 % (63 % το 2017) της συνολικής ακαθάριστης αξίας παραγωγής. Οι περισσότερες από αυτές τις επιχειρήσεις ανήκουν σε οικογένειες, γεγονός το οποίο καθιστά δυσκολότερη την είσοδο για νέους εκτός της οικογένειας.

Η Κύπρος διέθεσε 370 000 EUR σε ενισχύσεις γεωργών νεαρής ηλικίας το 2016, ήτοι 0,71 % του κονδυλίου για τις άμεσες ενισχύσεις. Το ποσοστό του εθνικού κονδυλίου άμεσων ενισχύσεων που προορίζεται για την ενίσχυση γεωργών νεαρής ηλικίας αλλάζει σε ετήσια βάση στην Κύπρο. Για το 2019 και το 2020, η Κύπρος διέθεσε το 1,35 %⁴⁰.

Στο πλαίσιο του προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης 2014-2020, έχουν υποβληθεί 270 αιτήσεις στήριξης για γεωργούς νεαρής ηλικίας και οι 193 από αυτές έχουν εγκριθεί. Το μέτρο αναμένεται να συμβάλει στην αύξηση κατά 22 % των γεωργών ηλικίας κάτω των 35 ετών, αυξάνοντας το ποσοστό των κάτω των 35 ετών από 1,3 % σε 1,6 %. Η Κύπρος διέθεσε επίσης το 2,8 % του προϋπολογισμού αγροτικής ανάπτυξης σε σχέδια ανάπτυξης επιχειρήσεων για γεωργούς νεαρής ηλικίας⁴¹.

Η βελτίωση του συστήματος γεωργικής γνώσης και καινοτομίας θα μπορούσε επίσης να προσελκύσει νέους με καινοτόμες ιδέες στη γεωργία.

2.8 Προώθηση της απασχόλησης, της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής ένταξης και της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές, περιλαμβανομένης της βιοοικονομίας και της βιώσιμης δασοκομίας

Η Κύπρος συγκαταλέγεται μεταξύ των κρατών μελών για τα οποία διατίθενται δεδομένα ειδικά για τις αγροτικές περιοχές μόνο για τον έναν από τους δύο ορισμούς που χρησιμοποιούνται συνήθως από τις υπηρεσίες της Επιτροπής για τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων. Ως εκ τούτου, η παρακάτω ενότητα παρουσιάζει έναν συνδυασμό εθνικών μέσων όρων, λαμβάνοντας υπόψη ότι η Κύπρος συγκαταλέγεται μεταξύ των μικρότερων κρατών μελών όσον αφορά τη συνολική επιφάνεια και τα δεδομένα για τις αγροτικές της περιοχές.

Η κυπριακή οικονομία χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία του τριτογενούς τομέα όσον αφορά την απασχόληση και τη δημιουργία εισοδήματος. Ο τριτογενής τομέας αντιπροσωπεύει το 86,8 % της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (ΑΠΑ), ο δευτερογενής το 11,1 % και ο πρωτογενής το 2,1 %⁴². Σχεδόν το 80 % των εκμεταλλεύσεων στην Κύπρο είναι μικρές εκμεταλλεύσεις (τυπική απόδοση <8 000 EUR). Το ποσοστό απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές της Κύπρου μειώθηκε μεταξύ 2008 και 2019 από 69,5 % σε 68,1 %. Το ποσοστό του ανδρικού εργατικού δυναμικού κυμάνθηκε από 80,2 % το 2008 σε 74,7 % το 2019. Τα αντίστοιχα ποσοστά για το γυναικείο εργατικό δυναμικό για το 2008 και το 2019 είναι 59 % και 61,6 % (15-64 ετών). Το 2018, υπήρχε χάσμα μεταξύ των φύλων ύψους περίπου 17,6 % και 30 % μεταξύ της απασχόλησης ανδρών και γυναικών με ανώτερη/μεταδευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, αντίστοιχα.

Η ανεργία είναι ελαφρώς υψηλότερη στις αγροτικές περιοχές, ιδίως στις ορεινές περιοχές, όπου οι ευκαιρίες απασχόλησης είναι περιορισμένες. Το ποσοστό ανεργίας για τις αγροτικές περιοχές κυμάνθηκε από 4,6 % (2008) έως 7,2 % (2019), σε σύγκριση με 3,7 % το 2008 και 7 % το 2019 στις αστικές περιοχές⁴³. Οι ευκαιρίες για εξ αποστάσεως εργασία, για την προώθηση ιδιωτικών και καλύτερα στοχοθετημένων επενδύσεων και για τη διαφοροποίηση δραστηριοτήτων, οι οποίες παραμένουν ανεκμετάλλετες [π.χ. από Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ)], είναι βασικής σημασίας για τη διατήρηση των ατόμων και των οικογενειών σε αυτές τις περιοχές αντί της μετακίνησης στις πόλεις. Μπορούν να εφαρμοστούν πιο καινοτόμες προσεγγίσεις και προσεγγίσεις δικτύωσης εντός της Κύπρου και της εσωτερικής αγοράς στο πλαίσιο του προγράμματος LEADER, με στόχο τις αγροτικές, ημιορεινές και ορεινές περιοχές αντί των περιφερειακών και/ή παράκτιων. Θα μπορούσε επίσης να εξεταστεί το ενδεχόμενο μετάβασης από συμβατικά προϊόντα σε συστήματα ποιότητας ή σε βιολογικά προϊόντα προκειμένου να δημιουργηθεί προστιθέμενη αξία και υψηλότερα έσοδα. Επί του παρόντος, η Κύπρος έχει τέσσερις ΟΤΔ: i) Λάρνακας-Αμμοχώστου, ii) Λεμεσού, iii) Πάφου και iv) όρους Τροόδους, οι οποίες καλύπτουν το 51 % της επικράτειας υπό τον αποτελεσματικό έλεγχο της κυπριακής κυβέρνησης. Καλύπτουν κυρίως αγροτικές περιοχές που αντιμετωπίζουν αναπτυξιακούς περιορισμούς στα ορεινά και ημιορεινά τμήματα της χώρας.

Δεν υπάρχουν καθορισμένες αγροτικές περιοχές στην Κύπρο για τον δείκτη αυτό, επομένως δεν εμφανίζονται δεδομένα για το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) στις αγροτικές περιοχές. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ από άποψης μονάδων αγοραστικής δύναμης (ΜΑΔ) ακολουθεί πτωτική τάση από το 2010 έως το 2014, παρουσιάζει δε ελαφρά αύξηση από το 2015 έως το 2017 στις ενδιάμεσες περιφέρειες. Το μέσο και το μεσαίο εισόδημα μειώθηκε στις αγροτικές περιοχές από το 2010 (16 466 EUR) έως το 2019.

Ο αγροτικός τουρισμός φαίνεται να έχει λιγότερη σημασία στην Κύπρο. Το μερίδιο των διαθέσιμων κλινών σε αγροτικές περιοχές ανέρχεται στο 45 % περίπου του εθνικού συνόλου⁴⁴.

Το ποσοστό αγροτικής φτώχειας στην Κύπρο το 2017 είναι 29,5 %, πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ ύψους 24,4 % και υψηλότερο από το συνολικό ποσοστό φτώχειας (27,7 %). Το ποσοστό φτώχειας μειώθηκε ελαφρά σε σύγκριση με το 2015 (-2,7 %)⁴⁵.

2.9 Βελτίωση της ανταπόκρισης της γεωργίας της ΕΕ στις απαιτήσεις της κοινωνίας σχετικά με τα τρόφιμα και την υγεία, συμπεριλαμβανομένων των ασφαλών, θρεπτικών και βιώσιμων τροφίμων, καθώς και την καλή διαβίωση των ζώων

Η αξιολόγηση της εφαρμογής της οδηγίας 2009/128/ΕΚ σχετικά με τον καθορισμό πλαισίου κοινοτικής δράσης με σκοπό την επίτευξη ορθολογικής χρήσης των γεωργικών φαρμάκων κατέδειξε ότι, ενώ η συντριπτική πλειονότητα των χρηστών φυτοφαρμάκων, των διανομέων και των συμβούλων είναι εκπαιδευμένοι και πιστοποιημένοι, δεν υπάρχει εν λειτουργία σύστημα για τη δοκιμή του εξοπλισμού εφαρμογής φυτοφαρμάκων. Ενώ είναι υποχρεωτικό για τους γεωργούς να ακολουθούν τις αρχές της ολοκληρωμένης φυτοπροστασίας, στην πράξη δεν υπάρχουν έλεγχοι προς επαλήθευση της εφαρμογής της. Όσον αφορά τις τάσεις στον εναρμονισμένο δείκτη κινδύνου (HR1⁴⁶), η Κύπρος υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ από το 2013 έως το 2018, με εξαίρεση το 2016. Επιπλέον, η χρήση φυτοφαρμάκων ανά εκτάριο στην Κύπρο είναι η υψηλότερη στην ΕΕ. Το 2018, η Κύπρος χρησιμοποίησε 9 kg/εκτάριο, σε σύγκριση με 2,3 kg/εκτάριο στην ΕΕ. Αυτό αποδίδεται στον υψηλό βαθμό απειλής από έντομα και στο πολύ εντατικό σύστημα πατατοκαλλιέργειας (δύο έως τρεις σοδειές τον χρόνο) σε ορισμένες περιοχές⁴⁷.

Η ενωσιακή έκθεση της ΕΑΑΤ σχετικά με τα υπολείμματα φυτοφαρμάκων στα τρόφιμα παρέχει επισκόπηση των επίσημων δραστηριοτήτων ελέγχου των υπολειμμάτων φυτοφαρμάκων που διεξάγονται στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Σύμφωνα με την έκθεση του 2018, η Κύπρος είχε το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό (9,4 %) στην ΕΕ μεταξύ των δειγμάτων που αναλύθηκαν με ποσοτικά προσδιορισμένα υπολείμματα άνω των ανώτατων ορίων υπολειμμάτων (υπολείμματα φυτοφαρμάκων που προκύπτουν από τη χρήση φυτοπροστατευτικών προϊόντων)⁴⁸.

Τα αποτελέσματα του προγράμματος παρακολούθησης των υδάτων για τον προσδιορισμό των απαραίτητων ενεργειών προς βελτίωση της ποιότητας των υδάτων δεν αξιοποιήθηκαν πλήρως. Πρέπει να ενισχυθούν τα μέτρα για την προστασία των υδατορευμάτων και των υδρόβιων οργανισμών, αξιοποιώντας πλήρως τα δεδομένα παρακολούθησης των υδάτων, αυτά πρέπει δε να επαληθεύονται αποτελεσματικά με επίσημους ελέγχους.

Όσον αφορά τη μικροβιακή αντοχή σύμφωνα με την πλέον πρόσφατη Ευρωπαϊκή Εποπτεία Κτηνιατρικής Αντιμικροβιακής Κατανάλωσης (ESVAC)⁴⁹, οι πωλήσεις κτηνιατρικών αντιμικροβιακών στην Κύπρο [εκφρασμένες σε χιλιοστόγραμμα (mg) ανά μονάδα διόρθωσης πληθυσμού (PCU)] είναι οι υψηλότερες στην ΕΕ, σχεδόν τετραπλάσιες του μέσου όρου της ΕΕ. Αυξήθηκαν από το 2011 έως το 2018 (από 408 mg/PCU σε 466,3 mg/PCU), με τον μέσο όρο στην ΕΕ-27 να κυμαίνεται από 170,2 mg/PCU το 2011 σε 118,3 mg/PCU το 2018. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό των αιγών στην Κύπρο είναι σχετικά υψηλό σε σύγκριση με άλλες χώρες που συμμετέχουν στην ESVAC και ότι αυτό μπορεί να έχει σημαντική επίδραση στο μέγεθος της PCU για την Κύπρο, καθώς οι ζώσες αίγες δεν περιλαμβάνονται στον υπολογισμό της PCU για την ESVAC. Ωστόσο, η έκθεση ESVAC αναφέρει και πάλι ότι αν είχαν συμπεριληφθεί οι αίγες στην PCU, οι συνολικές ετήσιες πωλήσεις θα ήταν κατά περίπου 11 % μόνο χαμηλότερες το 2018, ποσοστό που θα εξακολουθούσε να αντιστοιχεί σε πολύ υψηλές τιμές. Ο στόχος της Πράσινης Συμφωνίας σε επίπεδο ΕΕ είναι μείωση κατά

50 % των συνολικών πωλήσεων αντιμικροβιακών στην ΕΕ έως το 2030, σε αυτόν δε αναμένεται σημαντική συνεισφορά από την Κύπρο.

Όσον αφορά την καλή διαβίωση των ζώων, η κοπή της ουράς των χοίρων αποτελεί πάγια πρακτική, παρότι απαγορεύεται ως συστηματικό μέτρο από τους κανόνες της ΕΕ. Το ποσοστό των χοίρων που εκτρέφονται με ακέραιες ουρές δεν έχει αλλάξει ουσιαστικά από το 2016, οι δε συνθήκες στην εκμετάλλευση πρέπει να βελτιωθούν ώστε να αρχίσει να μειώνεται ο αριθμός των χοίρων με κομμένη ουρά⁵⁰.

Η Κύπρος σημειώνει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά κατανάλωσης φρούτων στην ΕΕ, με το 14,9 % του πληθυσμού να καταναλώνει φρούτα μόνο μία έως τρεις φορές την εβδομάδα. Έχει μεσαία επίδοση όσον αφορά την κατανάλωση λαχανικών, με το 17,2 % του πληθυσμού να καταναλώνει λαχανικά μία έως τρεις φορές την εβδομάδα⁵¹. Σημαντικό μέρος του κυπριακού πληθυσμού είναι υπέρβαρο ή παχύσαρκο, πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ-27⁵². Οι προσπάθειες θα πρέπει να επικεντρώνονται στη στροφή προς την υγιεινή βιώσιμη διατροφή, σύμφωνα με τις εθνικές συστάσεις, ώστε να συμβάλουν στη μείωση των ποσοστών υπερβολικού βάρους και παχυσαρκίας, βελτιώνοντας ταυτόχρονα τον συνολικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο του συστήματος τροφίμων. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται τη στροφή προς μια διατροφή που θα βασίζεται περισσότερο σε τροφές φυτικής προέλευσης, με λιγότερο κόκκινο κρέας και περισσότερα φρούτα και λαχανικά, δημητριακά ολικής αλέσεως, όσπρια, ξηρούς καρπούς και σπόρους.

Όσον αφορά την απώλεια και τα απόβλητα τροφίμων στον τομέα της γεωργίας και της μεταποίησης τροφίμων, δεν υπάρχουν ακόμη διαθέσιμα δεδομένα. Το εθνικό πρόγραμμα πρόληψης δημιουργίας αποβλήτων (2015-2021)⁵³ θα πρέπει να δίδει μεγαλύτερη προσοχή στην απώλεια και τα απόβλητα τροφίμων που παρατηρούνται σε επίπεδο πρωτογενούς παραγωγής και στα αρχικά στάδια της αλυσίδας εφοδιασμού.

Πηγή: Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων, Ευρωπαϊκή Εποπτεία Κτηνιατρικής Αντιμικροβιακής Κατανάλωσης (ESVAC). *Sales of veterinary antimicrobial agents in 31 countries in 2018 – trends from 2010 to 2018 Tenth ESVAC Report* (Πωλήσεις κτηνιατρικών αντιμικροβιακών παραγόντων σε 31 χώρες το 2018 – τάσεις από το 2010 έως το 2018, Δέκατη έκθεση ESVAC). [EMA/24309/2020](https://ema.europa.eu/en/press-room/news/2020/04/2020-04-20-ema-24309-2020)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Εναρμονισμένος δείκτης κινδύνου για φυτοφάρμακα (HRI1), ανά ομάδα δραστικής ουσίας*. Όπως στα στοιχεία της EUROSTAT [[aei_hri](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&code=sdg-12-6-1)]

2.10 Εγκάρσιος στόχος για τη γνώση, την καινοτομία και την ψηφιοποίηση

Η θέσπιση και η λειτουργία του συστήματος γεωργικής γνώσης και καινοτομίας (AKIS) στην Κύπρο καθορίζεται από τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά (μικρά αγροτεμάχια, ισχυροί ανθρώπινοι πόροι, μεγάλος αριθμός εργαζομένων), καθώς και από τη νοοτροπία των Κυπρίων γεωργών (απροθυμία πληρωμής για γεωργικές συμβουλές, αναδιάρθρωση καλλιεργειών, έλλειψη συνεργασίας, περιορισμένη συμμετοχή σε συλλογικά συστήματα παραγωγής και εμπορίας). Όσον αφορά την ποικιλομορφία των ευρωπαϊκών συστημάτων AKIS, το κυπριακό σύστημα φαίνεται να είναι μάλλον ολοκληρωμένο και μεσαίου επιπέδου ισχύος (χρηματοδότηση)⁵⁴. Η Κύπρος έχει μια ουσιαστική συνιστώσα του συστήματος AKIS σε έναν και μόνο φορέα (το Υπουργείο Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος - ΥΓΦΠΠ). Το Τμήμα Γεωργίας του ΥΓΦΠΠ αναλαμβάνει δραστηριότητες που αφορούν την έρευνα μέσω του ινστιτούτου γεωργικών ερευνών, καθώς και την επέκταση και την εκπαίδευση/κατάρτιση των γεωργών (Κλάδος Γεωργικών Εφαρμογών του Τμήματος Γεωργίας). Επί του παρόντος, ο Κλάδος Γεωργικών Εφαρμογών απασχολεί 120 άτομα (λειτουργούς γεωργικών εφαρμογών και τεχνικούς), εκ των οποίων το 63 % είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου. Επιπλέον, η Κύπρος διατηρεί μια ισχυρή, σε μεγάλο βαθμό δημόσια χρηματοδοτούμενη συμβουλευτική υπηρεσία, δωρεάν για τους γεωργούς⁵⁵.

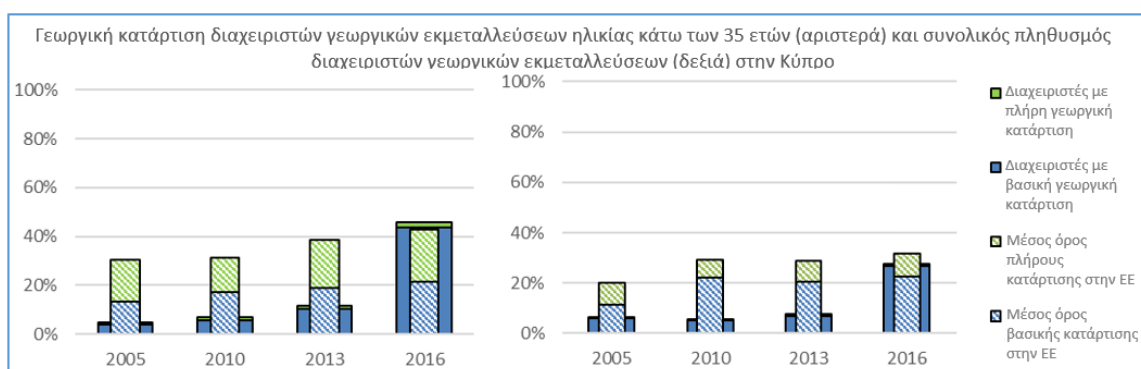
Στην Κύπρο, το 28 % του συνόλου των διαχειριστών αγροτικών εκμεταλλεύσεων διέθετε βασική ή πλήρη γεωργική κατάρτιση το 2016. Το ποσοστό αυτό ήταν 5,7 % το 2010. Σε σύγκριση με την ΕΕ, το ποσοστό των γεωργών που απέκτησαν πλήρη γεωργική κατάρτιση είναι χαμηλότερο στην Κύπρο⁵⁶.

Οι δεσμοί μεταξύ έρευνας-καινοτομίας και οικονομίας είναι ιδιαίτερα αδύναμοι στην Κύπρο⁵⁷. Η Κύπρος μπορεί να βελτιώσει περαιτέρω το σύστημα έρευνας και καινοτομίας για να στηρίξει την αύξηση της παραγωγικότητας και την απαιτούμενη ψηφιακή και περιβαλλοντική μετάβαση μετά τη λήξη της πανδημίας. Ωστόσο, πρόσφατα μέτρα όπως η σύσταση νέου τμήματος έρευνας και καινοτομίας, ο διορισμός νέου υφυπουργού Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής, καθώς και η νέα εθνική στρατηγική έρευνας και καινοτομίας 2019-2023, η οποία θέτει υψηλότερο στόχο έντασης για την έρευνα και καινοτομία στο 1,5 % του ΑΕΠ έως το 2023 (έναντι του 0,56 % σήμερα), συνιστούν ελπιδοφόρα βήματα⁵⁸. Απομένει να διαπιστωθεί με ποιον τρόπο αυτό θα μεταφραστεί σε βελτιωμένες ροές γνώσεων εντός του συστήματος AKIS και θα φτάσει στους γεωργούς. Είναι επίσης σημαντικό να εκτιμηθεί εάν και με ποιον τρόπο η έρευνα αυτή θα στοχεύει τις ανάγκες των γεωργών, καθώς και τις κοινωνικές προκλήσεις που σχετίζονται με τη γεωργία, όπως αυτές που συνδέονται με την Πράσινη Συμφωνία, το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή.

Κατά την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020, η Κύπρος προγραμμάτισε το 2 % του συνολικού της κονδυλίου αγροτικής ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ + εθνική συνεισφορά) στο πλαίσιο των δράσεων μεταφοράς γνώσεων και ενημέρωσης, συμβουλευτικών υπηρεσιών, υπηρεσιών διαχείρισης γεωργικής εκμετάλλευσης και υπηρεσιών αντικατάστασης στην εκμετάλλευση, αλλά και στο πλαίσιο της συνεργασίας και της ευρωπαϊκής σύμπραξης καινοτομίας (EIP-Agri), ποσοστό πολύ χαμηλότερο του μέσου όρου ύψους 3,6 % της ΕΕ. Επιπλέον, το Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο Κύπρου διαθέτει τον μικρότερο προϋπολογισμό για τις δραστηριότητές του, που αντιστοιχεί σε 1 εκατ. EUR, και, σύμφωνα με τη δεύτερη ενδιάμεση αξιολόγηση του προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης 2014-2020, παρουσιάζει περιορισμένη δραστηριότητα όσον αφορά την προώθηση της συνεργασίας στην παραγωγή και την υιοθέτηση καινοτομιών στη γεωργική παραγωγή και τα τρόφιμα. Το πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης της Κύπρου αποσκοπούσε στη διάθεση 2 800 χώρων κατάρτισης για την αύξηση των γνώσεων και των δεξιοτήτων γεωργικών επιχειρηματιών και δασοκόμων και την έναρξη 40 έργων συνεργασίας, κυρίως με τη σύσταση επιχειρησιακών ομάδων και πιλοτικών έργων για την ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων, πρακτικών και τεχνολογιών στο πλαίσιο της ΕΣΚ, ή έργων συνεργασίας για την ανάπτυξη βραχείων αλυσίδων εφοδιασμού και τοπικών αγορών⁵⁹. Ωστόσο, η Κύπρος δεν έχει υποβάλει επίσημα αιτήματα χρηματοδότησης για επιχειρησιακές ομάδες⁶⁰, μην επιτυγχάνοντας κατά συνέπεια μέχρι στιγμής τον καθορισμένο στόχο για το 2020⁶¹. Επιπλέον, η βάση δεδομένων της EIP-AGRI καταγράφει, σε σχέση με την Κύπρο, ένα μόνο έργο το 2015-2016 που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα ERASMUS⁶². Το μελλοντικό εθνικό δίκτυο της ΚΓΠ μπορεί να διαδραματίσει πολύ μεγαλύτερο ρόλο στην προώθηση συνεργειών μεταξύ της ΚΓΠ και των ευκαιριών του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας (ΕΧΕ) και,

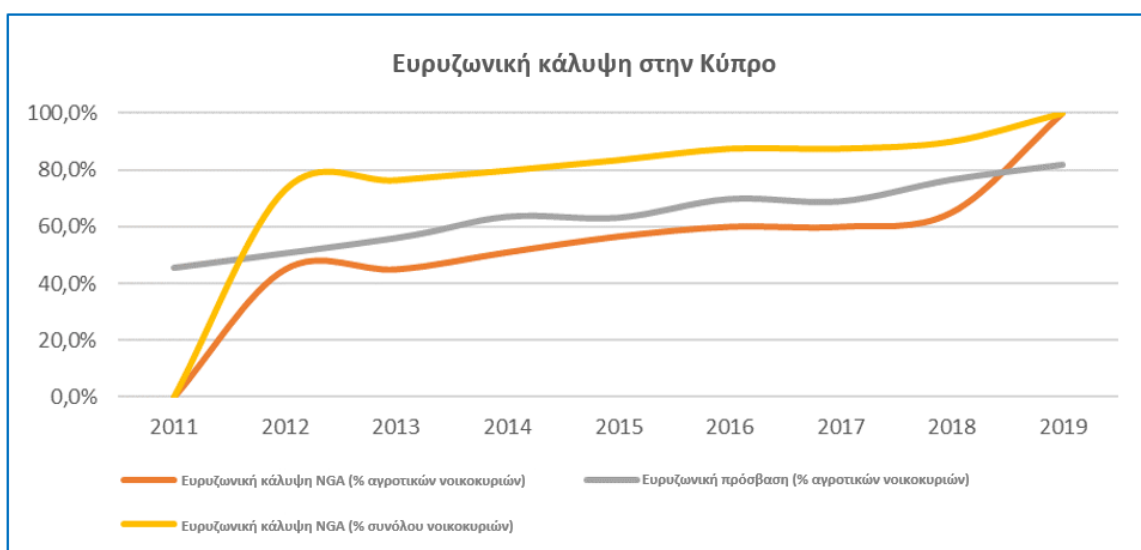
συνεπώς, να διατηρεί στενή σχέση με τα εθνικά σημεία επαφής του προγράμματος «Ορίζων Ευρώπη». Με τη συλλογή πληροφοριών, για παράδειγμα μέσω πλατφορμών γνώσης, το δίκτυο της ΚΓΠ θα διευκολύνει την εφαρμογή των σχετικών αποτελεσμάτων έρευνας και καινοτομίας.

Οι επιδόσεις της Κύπρου στην ψηφιοποίηση δεν είναι ικανοποιητικές: κατατάσσεται στο χαμηλό άκρο στον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) 2020 της Επιτροπής⁶³. Μόνο το 45 % των Κυπρίων ηλικίας μεταξύ 16 και 74 ετών έχουν τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες και οι ειδικοί σε θέματα ΤΠΕ εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν χαμηλότερο ποσοστό του εργατικού δυναμικού σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ (2,7 % έναντι 3,9 %), εμποδίζοντας την ανάπτυξη του δυναμικού της ψηφιακής οικονομίας. Το επίπεδο διαδικτυακής αλληλεπίδρασης μεταξύ των δημόσιων αρχών και των πολιτών είναι χαμηλό, ενώ μόνο το 51 % των Κυπρίων δραστηριοποιούνται διαδικτυακά. Το επίπεδο του ηλεκτρονικού εμπορίου (δηλαδή οι ΜΜΕ που πραγματοποιούν διαδικτυακές πωλήσεις, ο κύκλος εργασιών του ηλεκτρονικού εμπορίου και οι διαδικτυακές διασυννοριακές πωλήσεις) βελτιώνεται μεν (31,8 % το 2019 έναντι 29,4 % το 2018), παραμένει όμως κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (40,1 %). Η επένδυση στην ψηφιακή οικονομία είναι απαραίτητη για την ενίσχυση της παραγωγικότητας και την τόνωση της οικονομικής ανάκαμψης μετά την κρίση. Ένα θετικό βήμα για την Κύπρο είναι η ηγετική της θέση όσον αφορά την κάλυψη τεχνολογιών πρόσβασης νέας γενιάς (NGA)⁶⁴.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.24 Γεωργική κατάρτιση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ef mp training](#)]

Η ευρυζωνική κάλυψη και οι ψηφιακές δεξιότητες παραμένουν χαμηλότερες από την ΕΕ.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας. Δείκτης DESI, επιμέρους δείκτες — 1b1 Κάλυψη με ταχεία ευρυζωνική σύνδεση (NGA) [[desi 1b1 fbbc](#)]

- ¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Έγγραφο εργασίας των ημερησίων της Επιτροπής – Έκθεση εκτίμησης επιπτώσεων *ια την ανακοίνωση σχετικά με την πολιτική ποιότητας των γεωργικών προϊόντων*. SWE(2009) 670.
- ² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με μια στρατηγική της ΕΕ για τη μείωση των εκπομπών μεθανίου, [COM\(2020\) 663](#)
- ³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Analysis of climate change impacts on EU agriculture by 2050 (Ανάλυση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στη γεωργία της ΕΕ έως το 2050)*, 2020
- ⁴ Σημειώνεται ότι υπάρχουν διάφοροι τρόποι για τον ορισμό των «αγροτικών περιοχών». Το παραπάνω κείμενο βασίζεται στη λεγόμενη «τυπολογία αστικών-αγροτικών περιοχών» με βάση τους κοινούς δείκτες πλαισίου της ΚΓΠ. Ωστόσο, σύμφωνα με τον ορισμό που βασίζεται στην «τυπολογία του βαθμού αστικοποίησης», στην Κύπρο το 57,1 % της επικράτειας είναι αγροτικές περιοχές και το 18,7 % του πληθυσμού ζει σε αγροτικές περιοχές. Πηγή: Eurostat.
- ⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης αντικτύπου της ΚΓΠ I.01 Γεωργικό επιχειρηματικό εισόδημα*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] και [[aact_eaa06](#)].
- ⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Κατανομή άμεσων ενισχύσεων και εσόδων – ανάλυση πλαισίου* Ares(2019)6244107 - 09/10/2019
- ⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή – *Αναλυτικό ενημερωτικό δελτίο για την Κύπρο*: έκδοση Σεπτέμβριος 2019, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/by_country/documents/analytical_factsheet_cy.pdf
- ⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή – *Ετήσιες εκθέσεις για το 2018 στον τομέα των οπωροκηπευτικών* (2018)
- ⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή – *Study on economic value of EU quality schemes, geographical indications (GIs) and traditional specialities guaranteed (TSGs) Final Report [Μελέτη για την οικονομική αξία των συστημάτων ποιότητας της ΕΕ, των γεωγραφικών ενδείξεων (ΓΕ) και των εγγυημένων παραδοσιακών ιδιότυπων προϊόντων (ΕΠΙΠ) – Τελική έκθεση]* (2019)
- ¹⁰ Προβολή δεδομένων αερίων του θερμοκηπίου στην ΕΕ, Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος
- ¹¹ EUROSTAT [[env_air_gge](#)]
- ¹² CCI 43, ανάλυση στην έκθεση ενδιάμεσης αξιολόγησης AIR 2018.
- ¹³ EUROSTAT [[nrg_bal_s](#)]
- ¹⁴ Χιλιάδες τόνοι ισοδυνάμου πετρελαίου
- ¹⁵ Κυπριακή Κυβέρνηση, Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος, Τμήμα Περιβάλλοντος, *The Cyprus Climate Change Risk Assessment Report (Έκθεση εκτίμησης κινδύνων σε σχέση με την κλιματική αλλαγή στην Κύπρο)*, 2016
- ¹⁶ CYPADAPT Ανάπτυξη μιας εθνικής στρατηγικής για την προσαρμογή στις αρνητικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην Κύπρο, LIFE10 ENV/CY/000723
- ¹⁷ 2019, Climate ADAPT, Προφίλ Κύπρου
- ¹⁸ Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ). *Οδηγία για τα εθνικά ανώτατα όρια εκπομπών, απεικονιστής δεδομένων εκπομπών 1990-2018*, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/national-emission-ceilings-nec-directive-inventory-17>
- ¹⁹ Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ). *Οδηγία για τα εθνικά ανώτατα όρια εκπομπών, απεικονιστής δεδομένων εκπομπών 1990-2018*
- ²⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.42 Διάβρωση εδάφους από το νερό*. Αρχική πηγή: Κοινό Κέντρο Ερευνών, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/by_country/documents/analytical_factsheet_cy.pdf
- ²¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.41 Οργανικές ύλες του εδάφους σε αρόσιμη γη*. Κοινό Κέντρο Ερευνών (ΚΚΕρ), βάσει της έρευνας για τη χρήση γης LUCAS 2015, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- ²² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ενημερωτικό δελτίο σχετικά με το πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης της Κύπρου 2014-2020*
- ²³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ανάλυση της ΓΔ Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης βάσει των κοινοποιήσεων των κρατών μελών σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1307/2013*
- ²⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής – Δεύτερα σχέδια διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού – Κράτος μέλος: Κύπρος*. SWD(2019) 34.
- ²⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. *Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.40 Ποιότητα των υδάτων*. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[aei_pr_gnb](#)] και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος, όπως στο Waterbase – Water Quality (Βάση πληροφοριών για τα ύδατα – Ποιότητα των υδάτων), CS1020, βάσει των στοιχείων που αναφέρθηκαν στο EIONET

- 26 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής – Δεύτερα σχέδια διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού – Κράτος μέλος: Κύπρος. SWD(2019) 34.
- 27 Αξιολόγηση του αντίκτυπου της ΚΓΠ στα ύδατα 2019, σ. 151
- 28 Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.39, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- 29 EUROSTAT [[aei_pr_gnb](#)]
- 30 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.35 Δείκτης για τα πτηνά που ζουν σε γεωργικές εκτάσεις (FBI). Όπως στα στοιχεία της EUROSTAT [[env_bio2](#)], αρχική πηγή: EBCC, BirdLife, RSPB και CSO
- 31 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.34 Περιοχές του δικτύου Natura 2000. Βάσει του βαρομέτρου NATURA 2000 και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος, Corine Land Cover 2018
- 32 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.42 Διάβρωση εδάφους από το νερό. Αρχική πηγή: Κοινό Κέντρο Ερευνών
- 33 EUROSTAT. [[ef_mp_prac](#)]
- 34 Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Ευρώπη 2020, Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων για την Κύπρο 2019
- 35 Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Αξιολόγηση των επιπτώσεων της ΚΓΠ στα ενδιαίτηματα, στο τοπίο και στη βιοποικιλότητα, τελική έκθεση, 2019
- 36 FAO, [Κατάσταση των δασών της Ευρώπης](#), 2015
- 37 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.19 Γεωργική έκταση με βιολογικές καλλιέργειες. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[org_cropar_h1](#)] και [[org_cropar](#)]
- 38 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.23 Ηλικιακή διάρθρωση διαχειριστών γεωργικής εκμετάλλευσης. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ef_m_farmang](#)]
- 39 EUROSTAT [[ef_m_farmang](#)]
- 40 Υπολογισμοί της Γενικής Διεύθυνσης Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης βάσει στοιχείων του CATS (σύστημα παρακολούθησης εκκαθάρισης λογαριασμών)
- 41 Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης, *Ετήσια έκθεση εφαρμογής των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης*, 2018.
- 42 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.11 Διάρθρωση της απασχόλησης. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[nama_10r_3empers](#)]
- 43 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.05 Ποσοστό απασχόλησης. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[fst_r_ergau](#)]
- 44 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.30 Τουριστικές υποδομές. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[tour_cap_nuts2d](#)]
- 45 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης πλαισίου της ΚΓΠ C.09 Ποσοστό φτώχειας. Βάσει των στοιχείων της EUROSTAT [[ilc_peps11](#)]
- 46 Eurostat [[aei_hri](#)]
- 47 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Έλεγχος που διενεργήθηκε στην Κύπρο από τις 5 Μαρτίου έως τις 13 Μαρτίου 2019 με σκοπό την αξιολόγηση της υλοποίησης των μέτρων για την επίτευξη ορθολογικής χρήσης των γεωργικών φαρμάκων. Τελική έκθεση 2019-6918 https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=4203
- 48 Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια των Τροφίμων, Έκθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2018 για τα υπολείμματα φυτοφαρμάκων στα τρόφιμα.
- 49 Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων, Ευρωπαϊκή Εποπτεία Κτηνιατρικής Αντιμικροβιακής Κατανάλωσης (ESVAC). *Sales of veterinary antimicrobial agents in 31 countries in 2018 – trends from 2010 to 2018 Tenth ESVAC Report* (Πωλήσεις κτηνιατρικών αντιμικροβιακών παραγόντων σε 31 χώρες το 2018 – τάσεις από το 2010 έως το 2018, Δέκατη έκθεση ESVAC). [EMA/24309/2020](#).
- 50 Επιστολή της Επιτρόπου κ. Κυριακίδου προς την Κύπρο (Ares(2020)2643693 - 20/05/2020)
- 51 Eurostat ([hlth_ehis_fv1e](#))
- 52 EUROSTAT [[SDG_02_10](#)]
- 53 [Εθνικό πρόγραμμα πρόληψης δημιουργίας αποβλήτων \(2015-2021\)](#)
- 54 EU SCAR AKIS (2019), *Preparing for Future AKIS in Europe* (Προετοιμασία για το μελλοντικό AKIS στην Ευρώπη). Βρυξέλλες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- 55 Koutsouris, A. (2014): *AKIS and advisory services in Cyprus. Report for the AKIS inventory (WP3) of the PRO AKIS project*. www.proakis.eu/publicationsandevents/pubs,
- 56 EUROSTAT [[ef_mp_training](#)]
- 57 Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής, Έκθεση χώρας – Κύπρος 2019, Περιλαμβανομένης εμπειριστατωμένης επισκόπησης σχετικά με την πρόληψη και τη διάρθρωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών. SWD(2019) 1012 final.
- 58 ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με το εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων της Κύπρου του 2020 και τη διατύπωση γνώμης του Συμβουλίου σχετικά με το πρόγραμμα σταθερότητας της Κύπρου του 2020, 2020/C 282/13
- 59 Ενημερωτικό δελτίο σχετικά με το πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης της Κύπρου 2014-2020

-
- ⁶⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Κοινό σύστημα επιμερισμένης διαχείρισης ταμείων (SFC). Operational Group data_Updated. 25 Αυγούστου 2020.
- ⁶¹ Ενημερωτικό δελτίο σχετικά με το πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης της Κύπρου 2014-2020, σ. 2, 2020 08 28 EIP coop projects_targets.
- ⁶² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, EIP-AGRI NARA: Κατάρτιση για τη γεωργία και τα οπωροκηπευτικά μετά τη συγκομιδή μέσω βιώσιμων βέλτιστων πρακτικών, 2016
- ⁶³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας. Δείκτης DESI, επιμέρους δείκτες — 1b1 Κάλυψη με ταχεία ευρυζωνική σύνδεση (NGA) [[desi_1b1_fbbc](#)]
- ⁶⁴ Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI)